

КЛАСИЧНИЙ ПРИВАТНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЗАПОРІЗЬКЕ ОБЛАСНЕ ОБ'ЄДНАННЯ
ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ТОВАРИСТВА “ПРОСВІТА” ІМ. Т. ШЕВЧЕНКА

СУСПІЛЬСТВО І МОВА: СОЦІОКУЛЬТУРНІ ВИМІРИ

**Матеріали
І Всеукраїнської науково-практичної
та громадсько-політичної конференції**

Запоріжжя
ЗОО ВУТ “Просвіта” ім. Т. Шевченка
2012

УДК 81'27(063)
ББК 81.001.2я431
С 89

*Організаційний комітет I Всеукраїнської науково-практичної
та громадсько-політичної конференції:*

Білоусенко Олександр;
Гапон Юрій;
Партико Зіновій;
Стадніченко Ольга;
Ткаченко Олег;
Турченко Федір;
Чабаненко Віктор;
Шевченко Віталій;
Шевченко Тарас;
Яценко Оксана.

С 89 **Суспільство і мова: соціокультурні виміри** : матеріали
I Всеукраїнської науково-практичної та громадсько-політичної
конференції, 14-15 жовтня 2011 р. / упорядник О.В. Ткаченко. –
Запоріжжя : ЗОО ВУТ “Просвіта” ім. Т. Шевченка, 2012. – 60 с.

Матеріали конференції присвячено таким тематичним напрямам: “Українська мова як соціокультурний феномен і визначальний чинник побудови держави”, “Мовна ситуація в Україні в контексті процесів глобалізації: українсько-російський мовний діалог; українська мова у сфері релігійного життя суспільства”.

Для студентів, викладачів, усіх небайдужих до проблем української мови.

ЗМІСТ

ВСТУПНЕ СЛОВО	5
УКРАЇНСЬКА МОВА ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН І ВИЗНАЧАЛЬНИЙ ЧИННИК ПОБУДОВИ ДЕРЖАВИ	
Жадько В.А. МОВА ЯК ЧИННИК ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ	7
Завгородній А.М. ХАРАКТЕРИСТИКА ПОТОЧНОЇ МОВНОЇ СИТУАЦІЇ В ЗАПОРІЗЬКОМУ КРАЇ	8
Зубець Н.О. КОМПЛІМЕНТНЕ МОВЛЕННЯ В ПОВСЯКДЕННІЙ КОМУНІКАЦІЇ... 9	9
Кліщ А.В. МОВА ТЕЛЕНОВИН ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ МЕНТАЛІТЕТУ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ	15
Коростильов В.Г. ЯКОЮ МОВОЮ ГОВОРИЛИ КНЯЗІ КИЇВСЬКОЇ РУСІ?	17
Партико З.В. ДАЙОШ ДРУГУ ДЕРЖАВНУ МОВУ?! — СПАСИБИ, МИ ВЖЕ “ТАМ” БУЛИ (Частина 1).....	18
ДАЙОШ ДРУГУ ДЕРЖАВНУ МОВУ?! — СПАСИБИ, ДАЙ БОЖЕ СПОЖИТИ ПЕРШУ (Частина 2).....	22
Северинюк В.М. ДЕРЖАВНА, АЛЕ... НЕ НАЦІОНАЛЬНА? (ПРО ДЕЯКІ ПАРАДОКСИ УКРАЇНСЬКОЇ КОНСТИТУЦІЇ).....	26
Сміх С.В. МОВНІ ПИТАННЯ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ ІВАНА БОДНАРУКА (1903–1990 рр.).....	31
МОВНА СИТУАЦІЯ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ПРОЦЕСІВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ: УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКИЙ МОВНИЙ ДІАЛОГ; УКРАЇНСЬКА МОВА У СФЕРІ РЕЛІГІЙНОГО ЖИТТЯ СУСПІЛЬСТВА	
Гапон Ю.А. ПОНЯТТЯ „ДУХ”, „ДУХОВНІСТЬ” І „ДУХОВНІ ВІРУСИ”	33

Гуцал К.А. МОВНА ПОЛІТИКА У ПРОЦЕСІ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ СВІТУ	37
Дрогобицький І.І. ВИЗНАЧЕННЯ РЕЛІГІЙНОГО ХАРАКТЕРУ: ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ В СЬОГОДЕННІ.....	39
Ковпак В.А. УКРАЇНСЬКА МОВА ЯК ВИЗНАЧАЛЬНИЙ ЧИННИК ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ В УМОВАХ ЕМІГРАЦІЇ (НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНОМОВНОЇ ПРЕСИ ТА ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ КАНАДИ)	41
Кремпова Л.О. СУЧАСНИЙ СТАН ТА НЕОБХІДНІСТЬ УДОСКОНАЛЕННЯ ГАЛУЗІ РЕДАГУВАННЯ СЛОВНИКОВИХ ВИДАНЬ.....	44
Пацера В.І. ЗВЕРНЕННЯ ДО РОСІЙСЬКОМОВНИХ І УКРАЇНОМОВНИХ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ.....	45
Тарасенко С.О. МОВА ЯК НЕВІДДІЛЬНА ОЗНАКА НАЦІЇ	47
Ткаченко О.В. ДОЛЯ МОВИ – ДОЛЯ НАРОДУ	49
РЕЗОЛЮЦІЯ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ ТА ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ	53
ЗВЕРНЕННЯ УЧАСНИКІВ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО- ПРАКТИЧНОЇ ТА ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ	57
ЗАЯВА НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ ПРО НЕОБХІДНІСТЬ ПОДОЛАННЯ АНТИУКРАЇНСЬКИХ МОВНИХ ШТАМПІВ ЧАСІВ ІМПЕРІЇ.....	59

ВСТУПНЕ СЛОВО

Доброго дня вельмишановне товариство!

Нарешті ми дочекалися миті, коли розпочинає роботу **Всеукраїнська науково-практична та громадсько-політична конференція “СУСПІЛЬСТВО І МОВА: СОЦІОКУЛЬТУРНІ ВИМІРИ”**.

Радий вітати всіх присутніх з цією, не побоююсь сказати, великою подією у житті не тільки нашого славного Запорозжя, а й усієї України.

Декілька місяців тому з ініціативи Ю. Гапона, З. Партики та О. Ткаченка виникла концепція проведення мовної конференції, якій було надано робочу назву “Російськомовні українці: Батьківщина, мова, держава”. Вищезазначеній ініціативній групі хотілося обговорити питання так званих “російськомовних”, і перш за все довести колегам та суспільству свіжу думку про те, що такої категорії, як “російськомовні українці” не існує взагалі. Нав’язування українцям такого ярлика, як “російськомовні українці”, – це давня диверсія Москви, яка як діяла підступно (що стосується у тому числі й мовного питання) щодо України за часів царського уряду, радянської доби, так не змінила тактику і вже за новітніх часів. Це зрозуміло, адже, у який би колір не фарбувалася московська влада все одно за “братньою” посмішкою проглядають шовіністично-імперіалістичні проімперські позиції. І українці, незалежно на сході чи на заході держави, регулярно “наступаючи на граблі”, потрапляють на “міцний гачок” та “заковтують цю наживку”. Однак, чим швидше ми позбавимося міцних, застарілих стереотипів, що стосуються мовного питання, а саме: “російськомовних українців”, тим краще. Аналізуючи це питання, напрошується висновок про те, що “російськомовних українців” ніколи не було і бути не може. Мова – душа народу, без мови у будь-якої нації немає майбуття. У української нації є одна, єдина мова – Українська, все інше – від лукавого. Споконвіку українська нація, наші батьки, із уст в уста разом з українською культурою та духовністю передавали величезний скарб – українську мову.

І нам усім відомо – це аксіома: допоки є хоча б одна людина, яка користується рідною українською мовою, доти буде українська нація, буде Україна.

Російськомовних етнічних українців не існує й існувати не може, так як і не існує німецькомовних, англкомовних тощо. Наприклад, якщо я зараз буду говорити з Вами німецькою мовою, то що я буду німецькомовним українцем? або французькою мовою, я що буду французькомовним українцем? Ні, я буду залишатися українцем, рідна мова якого – українська. Я є українцем по факту мого народження, і повторюю, рідною мовою моєю є виключно українська мова. Тому українці можуть бути виключно україномовними по суті, і це логічно.

Звісно, проблема мовного питання існує, і вона полягає у тому, що деякі українці у побуті користуються великою мірою не рідними для них мовами: польською, румунською, болгарською, російською тощо. І це не є нормально. Однак все одно всі ці українці є українцями, рідна мова яких є виключно українською. Так, явище, коли українець використовує у спілкуванні з

українцями переважно не рідну мову, є негативним, і стосовно цього потрібно вести постійну роботу, як на рівні громадському, так і в цілому, на рівні урядовому й державному. Дуже шкода, що сучасна влада неспроможна вирішувати ці доленосні для української нації питання. Але це б було півпроблеми. Сьогодні українська влада свідомо поглиблює кризу у мовному питанні, заганяючи її у вкрай не вигідне становище. Чому так відбувається, догоджаючи кому працює український уряд стосовно мовного, культурного та духовного питань? Скажу Вам так: не важливо кому це вигідно, важливо те, що ми мовчки, пасивно спостерігаємо як нищиться монолітність української нації. Гітлерівська Німеччина не робила з нами те, що віками із добогданівських часів робить шовіністична Москва. На двадцятому році незалежності українська нація ще не має достатньо сил, щоб самій господарювати у “своїй хаті”, у хаті де “своя правда, і сила і воля”. На сьогодні питання ствердження української мови, підкреслюю, єдиної рідної мови українців, не втратило своєї актуальності, більше того, це питання штучно загострюється антиукраїнською “п’ятою колоною”, яка міцно засіла “у наших душах”. З цим потрібно щось робити. Ми не можемо стояти осторонь, коли гине найсвятіше для української нації – українська культура, українська духовність, українська мова.

Шановне товариство, у зв’язку з нагальністю широкого обговорення мовного питання, оргкомітет із проведення конференції вирішив розширити коло питань, вирішення яких сьогодні потребує українська нація.

Відповідно до цього попередні завдання, які повинна була вирішувати конференція “Російськомовні українці: Батьківщина, мова, держава”, були розширені, і конференція отримала назву: **“СУСПІЛЬСТВО І МОВА: СОЦІОКУЛЬТУРНІ ВИМІРИ”**.

Попрацювавши сьогодні в Запоріжжі, дихнувши свіжого повітря славетної Хортиці, у день, коли офіційно в країні відзначається свято українського козацтва та звитяги, ми повинні дати собі та українському суспільству нові бачення вирішення мовного питання в Україні. Адже Україна у нас одна. Українська нація потребує якнайшвидшого вирішення питання, що стосується використання рідної державної української мови як у побуті та на державному рівні, так і в усіх сферах громадсько-політичного життя країни.

Успіхів усім нам та плідної роботи на благо Батьківщини, на благо української нації.

Усе в нас обов’язково буде добре, бо ми варті того.

Слава кожному з нас, слава Богу та слава Україні.

Олег Ткаченко

УКРАЇНСЬКА МОВА ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН І ВИЗНАЧАЛЬНИЙ ЧИННИК ПОБУДОВИ ДЕРЖАВИ

Жадько В.А.

доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри суспільних дисциплін
Запорізький державний медичний університет

МОВА ЯК ЧИННИК ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

При розгляді мови під кутом зору її значення для розбудови тим чи іншим народом своєї власної держави в першу чергу потрібно виходити з того, що саме вона має відігравати визначальну роль. Адже саме мова конститує будь-який суспільний загаль у духовно-соціальний цілісний організм. Якщо для філології головною функцією мови є комунікативна функція, то для соціальної філософії, яка визначає людину як політичну істоту, субстанціональною функцією є державотворча. Але потрібно розуміти, що йдеться про державу не як виключно владно-управлінський інститут суспільства, а про державу, яка засобами спільного розуміння лексичного змісту мови перетворює спільноту в колективний суб'єкт історичної життєдіяльності. У цьому розумінні Аристотель, на суспільно-політичному вченні якого фактично розбудована сучасна європейська цивілізація, відзначав, що держава як ціле випереджає як індивідуальне, так і сімейно-родинне буття своїх органічних складових.

Із суто політологічної точки зору суб'єктом держави є народ, який своїми власними усвідомленими діями створює інститут управління всією сукупністю потреб та інтересів, які потрібно врегулювати поміж тих, хто становить державу як мовну спільноту. Саме так у добу так званих буржуазно-демократичних революцій формувались республіки: народ як духовна цілісність дійшов до усвідомлення того, що він не повинен більше перебувати в стані підлеглих і підданих правителів, оскільки їх методи управління не реалізують їх корінні права на той рівень і ту якість життя, які містяться в їх свідомості та які вони щоденно *промовляють*.

Отже, правителі не праві, тому що не спрямовують свою діяльність на задоволення цих прав. Звідси, як і через інші причини, відхід від мови офіційної як псевдодержавної до мови народної як конститутивно визначальної для того, щоб люди, в тому числі правителі, чули мову людей не як підданих, а як відданих своїй внутрішній сутності. Ось чому мова народу стала давати назву державі, країні й набула статусу державної як державотворчої. Так, народи Західної Європи відмовились від латини як мертвої мови документів на користь мови, зміст якої адекватно виражав їх потреби та інтереси. Звідси ж і сучасна практика захисту провідними країнами своїх питомих мов, особливо ж тих, які дають назву державі. Це розуміли всі видатні мислителі, тому, наприклад, М. Хайдеггер і дав визначення мови як дому людського буття. *Не держава – дім, а мова.*

Пригадаймо, що розпад СРСР значною мірою спричинився ігноруванням того, що притіснялися мови тих народів, які склали цю де-юре федеративну

державу. Тому побудова нових держав із колишніх республік неодмінно починалася з того, що мовам народів – суб'єктів федерації – був наданий статус державних. Але поруч із російською. Оскільки довіри не було, досить швидко СРСР розпався остаточно.

Якщо брати урок в історії, в тому числі своєї власної, то маємо пам'ятати, що в кінці перебудови і на початку незалежності більшість українців вважали закріплення за українською мовою статусу єдиної державної справедливим і необхідним. Але досить швидко, на жаль, це забулось. Під надуманими приводами про буцімто зменшення функціонування і навіть переслідування (!?) російської мови вже понад півтора десятиліття суспільству нав'язується думка про виправданість для України законодавчого закріплення двох мов. Ще більш сумно стає від того, що кількість політичних партій, які підтримують таку хибну думку, збільшується. Але не варто забувати, що це загрожує не лише і не стільки існуванню держави як владного інституту, скільки, по-перше, духовному зубожінню всього населення України, адже зникає своєрідний і неповторний дім буття; по-друге, зникає народ як соціально-культурний організм; по-третє, неминуче розпадеться держава як територіальна цілісність; по-четверте, знову значна частина населення потрапить у так званий перехідний період зі всіма його негативними наслідками.

Зазначимо, що проблема мови як єдиної державної є проблемою міжнародною, адже вона є гострою також і для Бельгії, Великої Британії, Канади, Іспанії. Політики, які йдуть хибним шляхом двомовності, мають усвідомлювати загрози країні, що можуть бути спричинені їх політикою.

Завгородній А.М.

вчитель-пенсіонер,

голова Оріхівського районного об'єднання

ВУТ "Просвіта" ім. Т. Шевченка, Запорізька область

ХАРАКТЕРИСТИКА ПОТОЧНОЇ МОВНОЇ СИТУАЦІЇ В ЗАПОРІЗЬКОМУ КРАЇ

На сьогодні мовна ситуація в Запорізькому краї характеризується рядом проблем, шляхи розв'язання яких ми бачимо, зокрема в такому:

1. Необхідність дослідження всіх психологічних гальм, бар'єрів перед поверненням українців до рідної мови.

2. Вироблення наукових рекомендацій для подолання меншовартісних комплексів, тобто методів ведення ідеологічної роботи.

3. Проведення наполегливої, послідовної роботи з дикторами та редакторами радіо та телебачення, преси та видавництва щодо очищення їхньої мови від засилля англійських термінів та російських жаргонізмів.

4. Необхідність перевірки на патріотизм та громадську позицію осіб, якими присуджуються премії з української мови чи за інші культурні досягнення.

5. Нагальна потреба введення на факультетах з української філології уроків-лекцій, які вчили б студентів, як зберегти україномовність у російському

оточенні, як обороняти честь України та української мови в дискусіях, як переконувати непроінформованих стосовно української правди, де б ці дискусії не виникали.

6. Потреба контролю мовної ситуації в українських садочках та школах.

7. Знаходження можливостей відкриття повних українських шкіл.

8. Переобрання київського керівництва “Просвітою”, що не відповідає сучасним завданням.

9. Нагальна потреба активізації ідеологічної інформаційної роботи.

Таким чином, вирішення поставлених завдань надасть змогу покращити мовну ситуацію в країні.

Зубець Н.О.

кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови
Запорізький національний університет

КОМПЛІМЕНТНЕ МОВЛЕННЯ В ПОВСЯКДЕННІЙ КОМУНІКАЦІЇ

Особливості національного характеру відображаються в культурно-мовних традиціях народу, які втілюються в системі загальних вимог до мовлення й мовленнєвої поведінки. Мовна діяльність українців увібрала в себе давні традиції, звичаєві принципи і втілилася в цілій системі стереотипних формул спілкування, що вживаються в типових життєвих ситуаціях, не потребують щоразу зусиль свідомості й називаються мовним етикетом. Дослідники українського мовного етикету (А. Коваль, О. Корніяка, О. Миронюк, Н. Плющ, С. Богдан та інші) справедливо вважають його культурним обличчям, своєрідним барометром духовної зрілості нації, унікальною універсальною моделлю мовної діяльності й виокремлюють ряд функцій таких виразів, з-поміж яких найважливішими є контактостановлювальна, миротворча й естетична.

Перелік етикетних ситуацій досить широкий і включає звертання, привітання, прощання, вибачення, подяку, побажання, прохання, знайомство, поздоровлення, запрошення, пропозицію, пораду, згоду, незгоду, відмову, співчуття, присягу, похвалу, комплімент тощо. Кожна з них втілюється у різноманітних мовних одиницях лексичного, морфологічного, синтаксичного рівнів і репрезентує комунікативну поведінку українців, яка включає доброзичливість, простоту, привітність, вдячність, щирість. Цілком послідовно й повно ці характеристики простежуються на прикладі такого етикетного жанру, як комплімент, під яким традиційно розуміють “приємні, люб’язні слова, похвалу, лестощі” [4, с. 251]. Він став невід’ємним компонентом сучасної мовленнєвої практики в побуті, у професійній діяльності, у культурній, діловій та науковій сферах. Наведемо приклади компліментів: *Раді Вас бачити! Дозвольте Вас привітати; З приїздом! Чи не погодитесь Ви ...? Успішної Вам поїздки! Ти – мій горобчик, який готовий цвірінкати цілий день про будь-що, лиш би підняти мені настрій; Ти найромантичніша душа в цьому світі;*

Срібний дзвін твого сміху завжди нагадує мені про найпрекрасніші миті життя, бо вони проведені з тобою.

Звернення до названої теми пояснюється нерозробленістю в українському мовознавстві самого поняття “комплімент”, відсутністю праць, присвячених лінгвістичному опису компліментного мовлення.

Ми ставимо за мету проаналізувати змістові й функціонально-комунікативні (прагматичні) властивості цього мовленнєвого жанру в повсякденній комунікації, встановити типи й різновиди компліментів, з’ясувати специфіку їх мовного оформлення в українській мові.

Матеріалом для дослідження обрано фрагменти повсякденного спілкування переважно в побутовій сфері, що існують у вигляді цілісних вербальних структур, які мають функціональну самостійність і зв’язаність, відзначаються витонченістю форми і є продуктом індивідуальної мовотворчості носіїв української мови. Крім цього, залучено “Матеріали до словника компліментів” О. Кровицької [2].

Комплімент відомий ще з часів античності як мала форма риторичного мовлення. Аж до епохи Відродження він широко використовувався під час складання й виголошення політичних промов, а також у церковному проповідництві. У XVIII ст. використання компліменту обмежилось епістолярним мовленням. Із XIX ст. сфера використання компліменту значно розширилася. Він став елементом усного етикетного спілкування й трактувався як особлива форма похвали, як знак схильності й прив’язаності.

Після Жовтневого перевороту 1917 р. відбулася зміна системи цінностей, стала іншою й мовна свідомість людей, у результаті чого цілі парадигми вітань, прощань, вибачень, звертань почали сприйматися як застарілі чи ідеологічно спрямовані. Загалом рівень етикетного мовлення в той період був невисоким. Тим більше, здавна утвердилася думка, що українці не люблять компліментів і вважають, що їх треба заслужити. Про це йдеться у багатьох прислів’ях і приказках: *На ласкаве слово не кидайся, а за грубе не гнівайся, Не говори тишно, щоб тобі на зле не вийшло, Ласкаве слово – що весняний день* та ін. Про “філософію компліменту” у свій час розмірковував І. Франко: “... Ми люди смирні, привикли більше чути, ніж говорити, дрібною монетою бідні, а то, чим другі милять довкола себе без оглядки, – у нас дорога штука. Ми, бачу, тим і до смерті будемо грішити, що не потрапимо говорити.. о красоті, доброті і т. д. живих женщин, як о образах або інших божих створіннях. Правда, в серці, ми грішні, собі можемо думати, що н [а] пр., панна Ольга – дівчина дуже хороша і розвита фізично і духовно, що вміє бути дотепною і гризкою, що очі в неї “прелесні”, чоло “чаруюче”, ні “пречудно-типичне”, уста “allerlibst” і т. д. Помойому, говорити комусь о його красоті – дуже недобре, і мені бачиться, ніщо так не деморалізує чоловіка, як похвала його красі, іменно похвала такої речі, котру він не набув ні працею, ні знанням, ні нічим” [5, Т. 48, с. 98]. Навіть у спілкуванні з найближчими, коханими людьми українці проймаються більше внутрішніми відчуттями, переживаннями, ніж вдаються до словесного вираження схильності, прив’язаності, похвали. Про це читаємо у вірші В. Симоненка: *Я тобі галантно не вклонюся, Комплімента зроду не зліплю,*

Тільки в очі ніжні задивлюся, В них свою тривогу утоплю [3, с. 201]. Неоднозначне ставлення до компліменту в українській комунікативній культурі склалося ще й тому, що його ототожнювали з похвалою й лестощами, що не є доречним, оскільки при збігові загального принципу використання компліменту, похвали й лестощів – ввічливості – два останні етикетні жанри можуть більш послідовно вживатися з корисливою метою.

З кінця 80-х рр. минулого століття в пересічних громадян інтерес до цього мовленнєвого жанру почав зростати, що пояснюється, по-перше, тенденцією до американізації сучасного способу життя й побудовою міжособистісних стосунків за американським зразком, коли компліменти рекомендується робити всім і якомога частіше, знаходячи для цього найменші приводи, по-друге, у різних шарів суспільства зростає увага до проблем ввічливого схвального спілкування. З боку вчених компліментне мовлення у той період не було об'єктом прискіпливої уваги й спеціального вивчення. Комплімент розглядався переважно в лінгводидактичному аспекті як одна з форм етикету. У відповідних посібниках чи інших джерелах подавалися більші чи менші списки формул-кліше без будь-яких зауважень або коментарів щодо особливостей їх використання, оформлення, інтонування.

Коли два-три десятиліття тому мову перестали сприймати лише як засіб, знаряддя, інструмент спілкування й пізнання, у мовознавчій науці поширилися антропоцентричні й комунікативні концепції, головним об'єктом яких є мовлення у його відношенні до людини з усіма її психологічними особливостями, формами соціального існування й культурними цінностями. У центрі лінгвістичних досліджень постала людина зі своїми завданнями, які вона переслідує в комунікації. Мову почали розглядати як взаємодію між мовцем і слухачем. Став очевидним факт пріоритетності мовлення над мовою. Головною функцією мовлення є спілкування, а комплімент – частина живого мовлення людини. Прийшло усвідомлення того, що поняття “етикет” вужче, ніж поняття “спілкування”. На їх відмінність вказує С. Богдан: “... Етикетною вважається тільки та ситуація, для якої суттєвими є відмінності між мовцями (їхній вік, соціальний статус, стать тощо)”. Мовленнєва ситуація, на думку дослідниці, має багатоступінчастий характер: “хто – кому – чому – про що – де – коли” [1, с. 10]. Елементи цієї схеми чітко простежуються на прикладі етикетного компліменту, що сприймається як своєрідний комунікативний акт, у якому мовець (адресант) висловлює позитивну (рідше псевдопозитивну) думку про свого слухача (адресата), виголошує її в умовах безпосереднього спілкування для досягнення певної мети. Зазвичай ця мета має соціальний характер – підтримування гармонійних стосунків між комунікантами. Відправник компліменту не надає якоїсь особливої чи розгорнутої інформації у своєму судженні, він прагне вплинути на слухача, висловлюючи захоплення його достоїнствами, повідомляє про свою прихильність до нього, тим самим хоче покращити емоційний стан співбесідника або спонукає його підтримати спілкування.

Реальна семантика дібраних компліментів дає нам змогу виокремити ряд критеріїв їх класифікації.

1. За характером форми виділяємо компліменти раціональні й оцінні.

Раціональні – стримані за формою, природні, демонструють ввічливість адресанта: *Ти маєш гарний вигляд; Ти дуже вродлива; Тобі личить посміхатись; Ви чудово одягаєтесь; Ти дуже оригінальний; Ти гарний співрозмовник; Ти дуже цікава особистість і приємний хлопець.* Такі компліменти найчастіше характеризують особистість загалом.

Оцінні компліменти являють собою яскраво виражені експресивні судження, у зв'язку з чим віднесемо їх до експресивів: *Твоя душа випромінює добро; Голубизна твоїх очей манить до себе; Ніжнішої й добрішої усмішки важко знайти; Ти моя пампушечка: солодка та неповторна; Ви – мій букет, складений із радості та щастя; Я тану в твоїх очах; На тебе можна молитись; Ти моя яскрава небесна зіронька; З тобою – як за стіною; Ти мій ідеал.* Такі компліментні акти переважають, адже українська комунікативна культура значною мірою емоційна, тобто українській мовній особистості властива спонтанна, природна демонстрація емоцій, щоб домогтися ефективності спілкування й продемонструвати солідарність із співбесідником.

2. За ознаками, що підлягають схваленню, виокремлюємо:

– компліменти зовнішньому вигляду людини. Перш за все вони характеризують адресата загалом: *Ти стильно одягаєшся; Ви втілення справжньої краси; Люба, ти така прекрасна; Ти маєш вигляд на всі 100%; Твій вишуканий стиль одягу підкреслює твою надзвичайну особистість; Ти елегантний, як завжди; Твоя краса зводить мене з розуму.* У цій групі трапляються компліменти з приводу віку адресанта, причому – його зменшення: *Час тебе не міняє; У цій сукні ти помолодшала на 10 років; Вас молодить ця зачіска* тощо. Частотність таких висловлювань досить висока, адже вони вживаються у неформальних ситуаціях спілкування.

До цієї ж групи віднесемо компліменти щодо окремих елементів зовнішності, частин тіла слухача: *У тебе ідеальний стан; У тебе лебедина шия; У тебе фігура топ-моделі; Твоя зачіска не залишає мене байдужим і приваблює всіх навколо; У тебе витончена, елегантна хода; Твій профіль божественний; Ваш довгий проникливий погляд прискорює биття мого серця.* Найчастіше вони характеризують очі, руки, обличчя, волосся: *Ваше розкішне волосся, немов казковий водоспад; Ваше обличчя осяває особлива, чарівна, незрівнянна усмішка; Ваші очі, як волошки у пшеничному полі; Твоя усмішка віддзеркалює всю щирість твоїх думок; У тебе дуже лагідні руки; Твої очі претендують на приз; Твої губи, наче червоні маки.* У “Матеріалах до словника компліментів” О. Кровицької [2] такі приклади становлять 26%. Продуктивність компліментів цієї групи свідчить про те, що українці в спілкуванні приділяють чимало уваги зовнішнім факторам;

– компліменти, що характеризують внутрішні, моральні якості людини. Серед них найбільш частотні судження з приводу таких традиційних загальнолюдських чеснот, як доброта, чуйність, скромність, простота, щедрість, сміливість, рішучість, щирість, чесність, релігійність та ін.: *Ти такий добрий; Щирість ваших слів не може залишити мене байдужим; Доброту та приязнь у Ваших очах помічають усі навколо; Ви випромінюєте лише добро; Ви маєте щире серце й велике серце; З вами світ стає добрішим; Мені дуже легко з*

тобою; Ви сміливий; Ти чудовий друг; Твоя сміливість зачаровує; На тебе можна молитись. Навіть негативні риси характеру знаходять відображення в компліментному мовленні: про них мовиться з гумором, грайливо, у поєднанні з позитивними людськими якостями: *Розумнішої та хитрішої дівчини годі знайти; У тебе чудове почуття гумору; Ти вмієш цікаво та весело розповісти звичайнісіньку нудну історію;*

– компліменти, що схвалюють різні здібності людини, посідають третє місце за ступенем частотності їх уживання в спілкуванні. З-поміж них виокремлюємо судження щодо творчого й господарського хисту адресата: *Ти гарно співаєш; Ти просто неперевершена у танці; Ти – вправна кухарка; Твоя майстерність вражає; У тебе золоті руки.* Компліментні акти щодо розумових та інтелектуальних можливостей можуть характеризувати загальний рівень адресата (*Ти дуже розумний і розважний; Ви геній; Твої таланти роблять тебе особливою; Ти розумний, як Аристотель; У тебе дуже гострий розум*), а також окремі розумові здібності, такі як мудрість, кмітливість, дотепність (*Ти дуже дотепний; Ти дуже проникливий; Ти все хапаєш на льоту*).

3. За способом реалізації можна виокремити прямі й непрямі компліменти.

Прямі компліменти безпосередньо вказують на достоїнства людини. Вони часто містять звертання, можуть починатися з підмета-займенника чи додатка-займенника: *Люба, ти така прекрасна; Ти приносиш мені натхнення; Твої слова, мов лагідна музика; У тебе залізна витримка – у наш час це рідкість; Твій аромат притягує; Коханий, ти такий пунктуальний.* Крім власне повідомлення, у таких комунікативних актах може бути мотивація, тобто детальна характеристика об'єкта чи ситуації, пор.: *Тобі дуже гарно в цій сукні і Тобі дуже личить це плаття, у ньому ти наче Попелюшка на балу; У тебе гострий розум і Ти такий розумний, що Сократ порівняно з тобою просто невіглас.*

Непрямі компліменти мають прихований, завуальований характер. У них комунікант виявляє нестандартне мислення: *Ти – мій талісман; Ти – моє джерело натхнення; Ти – втілення моїх бажань; Твій голос, мов пісня, піднімає настрій; У ваших очах легше потонути, ніж у Тихому океані; Я ладен на все: перевернути гори, розсікти моря, зупинити вітри лише заради твоєї посмішки; З тобою весна навіть у грудні; Ти – мій пухнастий, лагідний котик, який завжди зуміє зрозуміти мене та заспокоїти; Я відчуваю твоє тепло, яке зігріває мою душу і не дає їй упасти в безодню.* Прагнення до оригінальності призводить іноді до створення поетичних компліментів: *Твоя душа співає голосом любові; Як побачу твої очі, то не сплю чотири ночі; Твій погляд зігріває всіх навколо; Заради тебе я готовий жити; Ти – мій цвіт живий; Твій погляд проник мені глибоко в душу; Твоїх очей вогонь прекрасний повільно спалює мене.* У деяких непрямих компліментах адресант може хвалити не самого адресата, а те, що останньому дороге: *У тебе чудова сім'я; У вас не донечка, а скарб; Твоя сестра надзвичайно душевна людина; Твоя мама – прекрасна жінка.* Позитивна оцінка в них підтримується наявністю якісних прикметників або прислівників, слів із зменшено-пестливими суфіксами, що свідчить про щирість сказаного.

4. За ступенем розгорнутості виділяємо компліменти короткі й розгорнуті.

Короткі компліменти існують у вигляді поширених або однорідних звертань, типу *Моя зіронько, пташечко, рибко; Моя величносте королево*, або у вигляді елементарних речень, наприклад: *Ти – найкраща; Ти – неповторна; Ти – прекрасна; Ти – красуня; Ти – моя перлина; Ти – мій ідеал; Ти – моє сонечко; Ти – моя киця; Ти – мій ангел-охоронець; Ти – розрада моя.*

Розгорнуті компліментні акти існують у вигляді складних речень, різних синтаксичних конструкцій, які є предметом індивідуальної мовотворчості адресанта. У них він часто прагне до вишуканості, оригінальності й адекватної їх вербалізації: *Ти неперевершений мужчина, у тобі є все необхідне для того, щоб відчувати себе щасливою; Коли ми разом, кожна година протікає, мов хвилина, секунда, момент, а потім – довгі, сумні години очікування наступної зустрічі; Ти такий впевнений і надійний. Поруч з тобою я почувуюсь як за кам'яною стіною, жодні проблеми та негаразди мені не страшні, адже поруч зі мною – ти.*

5. За особливостями мовного оформлення ми зафіксували компліменти, побудовані за допомогою таких стилістичних прийомів, як порівняння, гіпербола, градація, антитеза, оксиморон; компліменти з особливим лексичним наповненням.

У компліментах-порівняннях адресата часто зіставляють з казковими, літературними персонажами або знаменитими людьми: *Василиса Прекрасна тобі не рівня; Єлена, через яку розгорілася Троянська війна, просто сіра мишка порівняно з тобою; Тобі дуже личить це плаття, у ньому ти наче Попелюшка на балу; Ти посміхаєшся, як Мона Ліза; Ви сильний та дужий, немов Геркулес; Ти такий елегантний і галантний, як справжній англійський джентльмен.* Особливою експресивністю наділені компліменти-гіперболи: *Твоїй красі немає меж; Твоя усмішка затьмарює усі небесні світила та засліплює мене; Ти найгарніша дівчина в нашій галактиці; Ти усіх сьогодні затьмарюєш своєю неземною красою; Я не можу прожити без вас ані хвилини; Якщо зібрати всі найпрекрасніші коштовності світу й покласти їх до твоїх ніг, то навіть вони не затьмарять твоєї вроди.* Прикладами градації в компліментах можуть бути такі мовленнєві акти: *Ти кмітливий, як Платон, розумний, як Аристотель, красивий, як Аполлон; Ти – стимул мого життя, його сенс, моя наснага і найзаповітніше бажання.* Компліменти-антитези вибудовуються на різкому протиставленні, за рахунок чого вони є досить емоційними, надовго запам'ятовуються: *Ви не симпатична – ви красуня; Мені вас щиро жаль, адже нелегко бути такою красивою; Ви тендітна, але гарна.* Компліменти-оксиморони позитивно оцінюють достоїнства адресата за допомогою поєднання протилежних за значенням лексем: *Ти кмітливий – жах! Ви страшно красива!*

У мовному оформленні компліментів часто можуть бути вигуки (*О, яка мила дівчина! Ох, який ти сильний!*), слова-інтенсифікатори, які підсилюють емоційний бік висловлюваного (прикметники, прислівники). Експресивність компліментних актів створюється за рахунок зворотного порядку слів: *Ваші очі кольору неба погожого й весняного ранку; Ти – мій скарб найбільший! Ти – мій*

цвіт живий! Виокремлюється група компліментів-риторичних вигуків, типу *Який красень! Яка прекрасна людина! Яке благородство!*

Аналіз фактичного матеріалу переконує, що компліментні висловлювання відображають естетичні та етичні цінності народу, а значить мають національну специфіку. Їх необхідно розглядати як невід'ємний компонент сучасної мовленнєвої практики, як засіб гармонізації міжособистісної взаємодії у різних сферах суспільного життя. Розгляд цих аспектів може бути предметом майбутніх досліджень.

Література

1. Богдан С. Мовний етикет українців: традиції і сучасність / С. Богдан. – К. : Рідна мова, 1998. – 474 с.
2. Кровицька О. Українська лексикографія: теорія і практика / О. Кровицька. – Львів, 2005. – 175 с.
3. Симоненко В. У твоєму імені живу / В. Симоненко. – К. : Веселка, 1994. – 350 с.
4. Словник української мови : в 11 т. – Т. IV. – К. : Наукова думка, 1973. – 840 с.
5. Франко І. Твори : в 50 т. / І. Франко – Т. 48. – К. : Наукова думка, 1986. – 766 с.

Кліщ А.В.

аспірант

Класичний приватний університет, м. Запоріжжя

МОВА ТЕЛЕНОВИН ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ МЕНТАЛІТЕТУ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Мову необхідно розглядати як феномен ментальності та людської психіки. У кожній національній мові зосереджений світогляд народу і його світорозуміння, усвідомлюване в контексті культурних традицій. Особлива роль у трансляції культурно-національної самосвідомості народу, в стереотипізації її світогляду, в національно-культурному просторі мови належить засобам масової комунікації.

Необхідно зазначити, що найбільш точно відображає менталітет нації граматичний лад мови, оскільки він є найближчим до мислення. У той час як кількість слів мови являє обсяг її світу, граматичний лад мови дає нам уявлення про внутрішню організацію мислення. Саме В. фон Гумбольдт вперше ввів дуже важливе поняття „мовна свідомість народу”. Багаторазове повторення певних відносин створює в голові людини так звану категорію досвіду. По суті це понятійна категорія, яка може знайти вираження у мові. Яким чином ця категорія може бути зображена у мові, залежить від лінгвокреативного мислення.

Однією з головних проблем є недостатня популяризація мови, зокрема і через телебачення та радіо.

Для того, щоб мова подобалася і виникало бажання оволодіти нею й використовувати її у повсякденному житті, потрібно, щоб у засобах масової інформації мова була максимально гарною та естетичною. Але, на жаль, фахівці Міністерства освіти зазначають, що мова, яку можна чути в деяких випусках новин, насичена елементами суржику та понівечена неправильним наголошенням або зміною закінчень, що робить українську мову непривабливою та створює у громадян стереотип її “несолідності”.

Телебачення – найефективніший ретранслятор навколишнього світу, а його новини – це, як правило, короткі підсумки за день, які споживаються швидко й, іноді, непомітно, тому здатні підсвідомо формувати певні стереотипи та ментальні характеристики.

Особливої уваги на сьогодні потребує українське телевізійне мовлення, якому впродовж останніх років доводиться долати чималі труднощі, пов’язані з входженням у важливі сфери суспільного та державно-політичного життя, з освоєнням інформаційного простору. Цей різновид спілкування складний для опанування: у ньому співіснують різні системи, словесний потік посилюється невербальними засобами, особистість мовця виявляється рельєфніше, ніж у писемному різновиді.

Серед багатьох проблем, які сьогодні виокремилися у сфері функціонування цього різновиду нашого мовлення, варто назвати хоча б найістотніші: багато посадовців різного рівня не має навичок публічних виступів; у багатьох, хто виступає через радіо- й телеканали, вербальна і невербальна поведінка не завжди відповідає прийнятим стандартам, чимало людей усномовних професій, а серед них і теле- та радіожурналісти, переважно не обізнані із загальними законами успішного спілкування; у цій сфері кількість фахових працівників ще не досягла належного критичного рівня, щоб добірним живим словом заповнювати наш простір; з-поміж журналістів ще надто мало тих, які здатні професійно організувати ефективні теле- та радіовиступи; з огляду на те, що саме життя активізує громадян для різноманітних публічних виступів, збільшується кількість тих, хто стає перед мікрофоном, а це у свою чергу потребує заходів щодо відповідного навчання.

У вирішенні зокрема мовної проблеми необхідно спиратися на інтелектуальне й освічене телебачення. Тільки тоді це питання посідає правильне місце в загальній шкалі суспільних цінностей і не замінює собою інших глибших суперечностей. Інтелект здатний спрямувати надлишкову колективну енергію, яка неминуче накопичується в кожному суспільстві, в безпечне русло, аби вона, бува, не прорвалася де-небудь спонтанно й не підбурювала суспільний спокій.

Коростильов В.Г.

голова Гуляйпільського районного об'єднання
ВУТ “Просвіта” ім. Т. Шевченка,
директор Гуляйпільської художньої школи, Запорізька обл.

ЯКОЮ МОВОЮ ГОВОРИЛИ КНЯЗІ КИЇВСЬКОЇ РУСІ?

Скільки років нашій мові? Які мовні факти можуть відповісти на це питання? Першим фактом є наявність в українській народній творчості колядок, багато з яких за своїм сюжетом і мотивами безперечно належить ще до часів держави нашого народу – Київської Русі та до раніших часів язичества, наприклад, колядка про зустріч князя – тобто молодого – з Дажбогом. Звернімося до книги “Золотослов. Поетичний космос Давньої Русі” (Київ, 1988 р., с. 242). І озивається мова наша більше ніж тисячолітньою колядою:

“Межи трьома дорогами, рано-рано,
Межи трьома дорогами, ранесенько,
Там здибався князь з Дажбогом, рано-рано,
Там здибався князь з Дажбогом, ранесенько,
— Ой ти боже, ти Дажбоже, рано-рано.
Зверни ж мені з доріженьки, ранесенько.
Бо ти – богом рік од року, ранесенько,
А я князем раз на віку, рано-рано,
А я князем раз на віку, ранесенько,
Раз на віку в неділеньку, рано-рано,
Раз на віку в неділеньку, ранесенько”.

Розглядаючи історію літературної української мови невід'ємно від історії розвитку української живої розмовної народної мови, приглянемося уважніше до внутрішніх стін кафедрального храму християнського нашого, Софії Київської, на щастя не зірваної як Михайлівський Золотоверхий монастир. І мова наша відповідає автографами, зокрема, автографом-графіто княгині Олісави, матері Святополка, другої дружини Ізяслава Ярославовича та автографом-графіто князя Володимира Мономаха (період князювання 1113-1125 рр.). Автограф княгині Олісави датується між 1078 і 1107 рр. Княгиня написала: “Господи, помози рабъ своей Олисавь, Святопольчи матери, руськыш кьянгъши”. Звернімо увагу на фонетичну сторону слів “руськыш кьянгъши”. Олісава вимовляла і написала слово “руськыш” м'яко, з м'яким знаком після кореня слова. У слові “кьянгъши” спостерігається буква “ь” після кореня і закінчення давального відмінку української мови. Отже, княгиня Олісава говорила так, як говорять українці. Докладніше про княгиню Олісаву йдеться в книзі С.О. Висоцького “Про що розповіли давні стіни” (Київ, 1978 р.).

Автограф князя Володимира Мономаха, церковне ім'я якого Василь, подаю за “Літописом руським” (Іпатіївський список, Київ, 1989 р., с. 463): “Господи, помози рабоу своємоу Василеви”. Давальний відмінок української мови у цій розмовній фразі свідчить про те, що князь Володимир Мономах говорив так, як говорять українці. Оригінал літопису написано живою мовою русичів з елементами старослов'янської лексики, фразеології, синтаксису. Через

старослов'янську освіту авторів проривається жива мовна стихія. “Літопис” переткано зворотами з живої народної мови, афоризмами, приказками. Українська мова й досі зберігає слова, вживані в “Літописі”, ось деякі з них: жито, сочевиця, колодязь, зоря, зоріти, подружжя, могила, умерти, величатися, лукавий, вабити, сварити, приязнь, туга, сором, свита, сіни, печера, знемагати, володіти, наймит, уряд, заплатити мито, митник, повість, перекладати. “Ярослав собра писць многи и перекладаше от грек на словньское писмо”.

У “Літописі” за Іпатіївським списком Україна згадується 5 разів по роках: 1187 р., 1189 р., 1217 р., 1280 р., 1285 р. Це не випадково, оскільки літописна Україна не окраїна, а країна, яка обіймала землі від басейну Лівобережжя середньої течії Західного Бугу (нині – території Бяло–Подляського, Хелмського, Замойського воєводств Польщі) і до південної частини Переяславської землі (нині – південно-східна частина Київської і північно-східна частина Черкаської областей). Отже, можемо стверджувати, що ще з 1187 р. ми маємо повне, історично підтвержене право усвідомлювати себе українцями. Більше того, перш ніж бути записаною в “Літописі”, назва Україна мала використання в усному мовленні.

В історичному аспекті мова наша сягає в язичницької давнини, а це звичайно більше ніж тисяча з гаком років. Крім того назва “анти” – це іраномовна передача самоназви етносу, який жив між Дніпром і Дністром у IV-VI ст. У перекладі слова “анти” на сучасні українську і російську мови з’являється корінь край. Напевно люди, які жили між Дніпром і Дністром у IV-VI ст., називали себе “краянами”, або “країнцями”. Згадаймо також, що префікс “у-” в словах: устав (дієслово), Уборть, Уненіж, Увітичі, Удеч, Україна має значення “великий” (-а). А українці – це жителі великої країни – України.

Партико З.В.

доктор філологічних наук,
професор кафедри видавничої справи, редагування
та української філології
Класичний приватний університет, м. Запоріжжя

ДАЙОШ ДРУГУ ДЕРЖАВНУ МОВУ?! — СПАСИБИ, МИ ВЖЕ “ТАМ” БУЛИ...

**(Авторові проекту закону про мови О. Єфремову, а також
поборникові російської як другої державної В. Колісниченкові)**

Частина 1

Як повідомляють українські засоби масової інформації, в парламенті готують до обговорення проект нового закону про мови в Україні. Звичайно, при цьому будуть намагатися або узаконити другу державну мову (російську), або так урізати сферу використання української, щоб російська стала другою державною за фактом. Тому розглянемо, чим може завершитися прийняття таких варіантів законів для української держави.

При цьому ми попередньо застерігаємо, що вважаємо прийняття нового закону про мову в Україні вкрай необхідним. Без такого нового закону збудувати нашу державу буде надзвичайно важко.

Насамперед розглянемо сучасний стан мовного простору України. Як відомо з останнього перепису, 67% населення України назвали українську мову – рідною. Проте в побутовому спілкуванні співвідношення мов (українська – російська) становить приблизно половина на половину. Нагадаємо також, що українці в Україні згідно з тим самим переписом становлять 73%, а це означає, що відповідно до нормативів ООН Україна є мононаціональною державою.

Отже, припустімо, Верховна Рада прийме закон, згідно з яким другою державною мовою стане російська. Як будуть розгортатися події далі? Чим це закінчиться?

Спрогнозуємо ситуацію на найближчі півстоліття.

Зрозуміло, що упродовж цього часу між мовами постійно виникатиме конкуренція, а тому рано чи пізно виникне ситуація, коли в спілкуванні якась мова остаточно перемає. Думаємо, не треба прикладати багато інтелектуальних зусиль, щоб зрозуміти, що перемає сильніша, потужніша мова. Для з'ясування потужності мов проведемо їх аналіз за кількома показниками.

Сумарна кількість населення Землі, які розмовляють російською (180-200 млн осіб), у п'ять разів більша ніж тих, хто розмовляє українською (40-50 млн осіб). Уточнимо, що тут маємо на увазі не тільки тих людей, для кого та чи інша мова рідна, а й тих, хто знає та іноді спілкується цією мовою. Зрозуміло, що кількість носіїв мови певною мірою впливає на її розповсюдження.

За часів Радянського Союзу для російської мови було видано близько 10 000 лінгвістичних словників, зокрема перекладних (з російської на іноземні мови та з іноземних на російську) – приблизно для 70–80 мов. За цей самий час для української мови – близько 500 словників, зокрема перекладних (з української на іноземні мови та з іноземних на українську) – для десятка мов. Різниця в менший бік у 20 разів каже сама за себе.

Крім того, як відомо, російська мова – це одна з п'яти робочих мов ООН. Українська такого статусу не має.

Потрібно враховувати й те, що російська мова – це мова російської літератури XIX ст. (творів Л. Толстого, Ф. Достоєвського, А. Чехова), яка набула статусу світової класики (український класик – М. Гоголь, – який є зіркою світової величини, на жаль, віддав перевагу мові метрополії). На відміну від російської, українська мова статусу мови світової літератури не має.

Поряд із цим, у часи Радянського Союзу російську мову у ВНЗ викладали для іноземців, а тому, відповідно, розробляли й методики її викладання. Для української мови такі методики викладання почали розробляти лише з часу здобуття незалежності.

Тут не можна не звернути уваги й на українські радіо й телебачення (псевдорозважальні програми, пісенна попса), в яких вже зараз явно панує російська мова або суржик. Та й українська книга за цінами значно програє російській, адже російські видання не оподатковуються та й тиражі їх значно

більші, ніж аналогічних українських видань (для нефакхівців пояснимо: що більший тараж, то менша собівартість видання).

Усе це впливає і на такий фактор, як “мода” на мову, її – якщо можна так сказати – престижність. А для частини населення України вже зараз модною, престижною стала саме російська мова, хоча вдома ці люди спілкуються й українською.

На основі сказаного не важко дійти висновку: російська мова в наш час значно потужніша за українську. Тому при наданні їй статусу другої державної вона явно превалюватиме, а отже, поступово витіснить українську. Як наслідок, усна українська мова поступово зникатиме, в обігу залишатиметься лише писемна українська мова. До речі, вже й зараз часто маємо саме такі ситуації (приклад: службовець всі документи готує українською, проте розмовною практично не користується, оскільки не вміє, а розмовляє лише російською).

Ситуація через століття, тобто до початку ХХІІ ст., бачиться нам такою. Оскільки усна мова вийшла з ужитку, черга настає за писемною. Отож, і вона так само відійде в розряд мертвих мов. Таких мертвих мов мовознавці можуть назвати тисячі.

Відповідно, зникне потреба вивчати українську мову в садочках, школах, університетах. Отже, якщо її не вивчатимуть, то хто читатиме Лесю Українку, Тараса Шевченка, Івана Франка? Ніхто. Хто слухатиме українські пісні? Ніхто. Хто захоплюватиметься творами українських художників? Ніхто. Хто зачаровуватиметься народними звичаями та фольклором наших предків? Ніхто (крім істориків).

За мовою поступово зникатиме українська культура. В історії розвитку світової цивілізації – це також не нове явище. Так зникали тисячі культур. Наприклад, де зараз культура наших давніх сусідів – хазарів, печенігів, половців? Вона залишалася лише в музеях та монографіях істориків культури. А загалом, цих наодів наче й не було...

Проте суспільство без культури не існує. Якщо зникає одна культура, її місце поступово заповнює інша, як правило, та, мова якої побутує на цій території. А побутуватиме мова російська. Отже, за нею прийде російська література, російська музика, російське образотворче мистецтво. Ми, борони Боже, не кажемо, що вони погані. Зовсім ні! Це культура світового рівня. Але вона просто не наша.

Ситуація через півтора століття стане приблизно такою: мова у двох сусідніх держав (Україні та Росії) – спільна, культури – однакові, території поряд. Отже, хтось пригадає минуле ХVІІ ст., а саме 1654 р., і черговий раз гукне: “А не воссоединить ли снова наши государства?”. Думаємо, що при такому розкладі подій більшість народу України внаслідок ситуації, що, як у нас кажуть, “склалася історично” (а насправді, її ініціювали іззовні, та й ми самі в цьому частенько необачно допомагали), на референдумі без докорів сумління проголосує “за”.

Ось що за фактом стоїть за начебто демократичним галасом про надання російській мові статусу другої державної мови.

Додамо тільки, що цей період (півтора століття), за “сприятливих” умов, може тривати й значно менше (півстоліття, століття).

Враховуючи сказане, доходимо висновку, що ідея ввести в Україні другу державну мову – це, насправді, не турбота про мовні права українських громадян російської національності (російською, як, до речі, й іншими мовами, в нас ніхто нікому розмовляти не забороняє), а багатоходова комбінація з приєднання України до Росії. І не треба нас переконувати в тому, що це не так. Нехай не тримають нас за дурнів пани-депутати, які добиваються визнання російської другою державною мовою.

Спасибі, ми це вже проходили в історії України останні 350 років. “Наїлися” статусу “молодшого брата” (чи то, пак, “молодшої сестри”) з колонізацією, заборонами мови Валуївськими й Емськими указами, голодоморами, наказами про виселення всього населення України на сибірські простори (наказ 1944 р.) та іншими по саме нікуди. Ситі, аж очі на лоб вилазять.

Україна в 1991 р. один раз проголосувала за свою незалежність (“за” – 91% населення). Тепер цей показник суттєво зменшився, але меншим за 50% явно не стає. Отже, всі розмови про другу державну мову – це спроба супротивників української незалежності через низку довготривалих кроків і ходів повернути нас туди, де ми вже були – у Російську імперію.

А тим, кого цікавить, чи населення їх країн не передумало бути незалежним, радимо проводити такі дослідження у своїх власних державах. Проте, щось не чути, щоб Франція, Німеччина, Корея, США, Китай, та ж Росія тощо проводили останнім часом такі референдуми.

А, до речі, Росія як багатонаціональна держава проводила референдум щодо своєї цілісності? Адже в ній, ціла низка народів хотіла б здобути незалежність (наприклад, ті самі чеченці). Може, хай покаже нам приклад спершу сама, а потім навчає інших.

Та й, до речі, чому це російське дворянство в першій половині ХІХ ст. перестало розмовляти французькою мовою, мовою однієї з найпередовіших держав? Річ у тім, що, по-перше, французька мова після 1812 р. стала для Росії мовою наполеонівських загарбників, а по-друге, дворянство зрозуміло: французькою мовою Росію не збудуєш. Між іншим, так само, як не можна збудувати мовою банту Німеччину, а мовою суахілі – Гондурас.

Зрештою, все ж, незважаючи на зроблений висновок, скажемо таке: збудувати Україну російською мовою, якщо дуже постаратися, все ж... можна! Але тоді ми збудуємо не незалежну Україну, а Малоросійську губернію Російської імперії. То що: знову будемо проводити референдум про незалежність? Спасибі, ми вже там були...

Підіб'ємо деякі підсумки. Отже, мова (так само як, наприклад, чиновницький апарат кожного народу), – це *інструмент* (!!!) побудови держави. Не можна німецькою збудувати Китай, а російською – Україну. Тому, як Україну російською не будуй, все одно вийде не Україна, а Малоросійська губернія Російської імперії. За аналогією: як сокирою не майструй годинника, все одно вийде годинник для дзвіниці, а не наручний.

Чи є у нас труднощі з українською, як державною? Так, звісно є, причому чималі. Але, наприклад, в Ізраїлі іврит відродили з однієї тисячі носіїв мови.

Тому вихід один – українську мову потрібно відроджувати на державному рівні. І приклади цього наші Президент і Прем'єр-міністр (і це не жартома!).

Звернімо увагу: Президент, який ішов на вибори з гаслом “Російська – друга державна!”, – вільно володіє державною. Про передвиборче гасло він воліє не згадувати. Прем'єр-міністр, хай і з папірця, але веде засідання Кабінету Міністрів державною мовою. У чому ж річ? Невже вони обманули своїх виборців? Ні, річ у тім, що, сівши у свої владні крісла, вони за якийсь час на рівні підсвідомості відчули, що мова – це інструмент побудови держави (хоча їм це може й не завжди до смаку, але, як кажуть, місце сидіння визначає напрям думок). Адже не може, наприклад, Президент України на міжнародних переговорах, маючи визначену Конституцією державну мову, спілкуватися російською. У Європі таке “не зрозуміють”.

Ми не говоримо тут про ті анекдотичні ситуації, які будуть виникати, наприклад, у силових структурах, якщо державними будуть визнані дві мови: віддавати накази двома мовами послідовно? чи двом офіцерам віддавати один і той самий наказ двома мовами паралельно? Це приклад того, що наявність двох державних мов – це, зокрема, задача, яка не має розв'язку в певних сферах життя суспільства.

І ще одне: а хто порахував, скільки потрібно буде людиногодин і матеріалів для того, щоб всю документацію вести паралельно двома мовами? А скільки потрібно буде перекладачів для цих перекладів (для початку – хоча б у судах)? То, може, варто порахувати цей показник і бажання вводити другу державну мову відпаде саме собою?

Отже, потрібно чітко розуміти, що, оскільки мова – це інструмент побудови держави, то прийняття російської як другої державної закінчиться тим, що через півтора століття Україна за фактом буде просто поглинута Росією і зникне з карти світу як окрема держава. Тому питання мови – це питання національної безпеки української держави. І приклад нам тут потрібно брати з таких країн, як Франція (вона чітко бореться за чистоту й високий статус французької) та Казахстан (за останній рік ця держава чітко визначила статус казахської мови як державної, зокрема в ділянці ЗМІ).

ДАЙОШ ДРУГУ ДЕРЖАВНУ МОВУ?!

— СПАСИБИ, ДАЙ БОЖЕ СПОЖИТИ ПЕРШУ...

Частина 2

Яким бачиться новий закон про мови в Україні?

На нашу думку, такий новий закон повинен ґрунтуватися на двох базових поняттях: понятті рідної мови й понятті державної мови. Ці два поняття, якщо казати образно, повинні бути двома протилежними точками на одній осі.

Рідна мова – це мова спілкування в сім'ї. До речі, рідних мов може бути й кілька, наприклад, якщо батько й мати спілкуються різними мовами. Рідною мовою може бути й суржик (на жаль, саме таку ситуацію часто маємо в Україні зараз). Якщо ж сім'ї немає (наприклад, дитина виховується в сиротинці; відсоток таких ситуацій незначний), то рідною може стати та мова, яку дитина

опанувала першою (в Україні в частині регіонів цією першою мовою сиріт стає, на жаль, не українська).

З рідною мовою не можна плутати етнічну мову, тобто мову, яка властива кожній нації за означенням. Наприклад, для українців – незалежно від того, де вони народилися і яку мову вивчали першою, – етнічною мовою завжди буде українська. Так само, як для китайців будь-де (навіть у Ріо-де-Жанейро) – китайська, а для японців, навіть на Марсі, – японська. Хоча дехто може за цим і шкодувати, але етнічна мова генетично не передається.

Державна мова – це мова, якою спілкуються в інститутах державної влади, а також переважно в ЗМІ, в закладах культури та в закладах освіти. У державах, де є титульна нація, державна мова визначається титульною нацією. Як правило, цією мовою стає етнічна мова нації (наприклад, як у Франції, Німеччині, Італії, Португалії, Іспанії, Китаї, Кореї, Японії). Якщо ж держава не має титульної нації, її державну мову визначають шляхом консенсусу (наприклад, свого часу в США такою мовою – з мінімальною перевагою в кілька голосів – було визнано англійську).

Різниця між рідною мовою та державною – у сферах їх використання (ці сфери відзначено вище). Роль держави – регулювати на осі “рідна мова – державна мова” співвідношення цих мов щодо обсягу їх використання в суспільстві. Так, у житті суспільства можуть бути періоди, коли держава більше надає пріоритет державній мові (наприклад, коли йде активне становлення, будівництво держави) і коли держава віддає пріоритет рідним мовам (наприклад, коли вона перебуває на стадії демократичного розвитку).

Право спілкуватися рідною мовою повинно бути прийняте як недоторканне право кожного громадянина, зафіксоване в Конституції. Воно не може бути нічим обмежене, крім сфери використання державної мови.

Обов’язок кожного громадянина України – знати (в обсязі залежно від сфери діяльності) державну мову. Наприклад, для двірника – це може бути знання 300 слів, для держслужбовця – 3000 слів, для лікаря, юриста – 5000 слів. Відповідно, для іноземців, які бажають набути українське громадянство, мають бути розроблені тести, які визначатимуть рівень володіння ними державною мовою.

Звичайно, можуть бути й такі, які не бажають знати державну мову. Так, у Нью-Йорку є район, який називають Чайна-Таун – “Китайське місто”, – де можна прожити все життя в оточенні носіїв китайської мови, а англійської – державної мови США – так і не знати. Зрозуміло, що така людина не зможе претендувати на жодну престижну посаду, тобто не зможе розраховувати на кар’єрне зростання. Але це – право вибору кожної людини, і ніхто не має права силоміць змушувати її вивчати державну мову.

У новому законі про мови мають бути чітко, однозначно й вичерпно перелічені сфери обов’язкового використання державної мови. Усі інші сфери використання мов не повинні регламентуватися взагалі.

В Україні для переходу на такий режим функціонування мов у новому законі варто передбачити перехідний період, наприклад, у 15 років. Будь-яке інше – поспішне – вирішення цього питання може принести тільки шкоду побудові української держави.

Жодній мові, крім державної, як мові титульної нації, не може бути надано пріоритет так, як це має місце зараз (у чинному законі часто поруч із державною стоїть також російська). Адже будь-хто (поляк, ром, німець, румун) має право запитати: а чим моя мова гірша за російську, що вона не вказана в законі поряд з українською, хоча згідно з Конституцією, у нас всі начебто рівні? Невже, як виявляється, всі мови рівні, але є ще одна – “найрівніша”?!

Таке штучне виокремлення, вивищення російської мови серед інших у своїй основі має лише традиції царської Росії чи тоталітарного Радянського Союзу. І посилення на те, що “так склалося історично”, – не аргумент, оскільки саме собою так історично не склалося, а все це так “склала” царська Росія й тоталітарний Радянський Союз, коли видавали Емські та Валувські укази чи визначали, якою має бути мова міжнаціонального спілкування чи якою мовою писати дисертації. Не тримайте нас, панове, за дурнів!

Очевидно, що, оскільки зараз проходить становлення української держави, то на сучасному етапі перевага повинна бути надана розвитку державної мови. Через півстоліття для громадян нашої держави може ставитися питання про зміщення в сторону рідних мов.

У новому законі норми щодо мови ЗМІ повинні бути суттєво вдосконалені. Адже, незважаючи на роз'яснення Конституційного суду щодо мови ЗМІ, чинне законодавство практично не виконується. Практика свідчить: придбати в східних чи південних регіонах нашої держави україномовну пресу або неможливо, або вкрай важко, оскільки її там просто немає. Радійний і телевізійний інформаційні простори є більш ніж наполовину російськомовними. Це питання – незалежно від того, чи буде прийнято новий закон, – вимагає термінового й невідкладного вирішення, оскільки зараз інформаційний простір України штучно розділений на дві частини (приблизно по Дніпру) з різними суспільними та соціальними цінностями, що є прямою загрозою для безпеки України. І будь-хто, хто прийде до влади в Україні, перш за все повинен зруйнувати саме цей інформаційний кордон. Без такого руйнування темпи розбудови держави завжди будуть незадовільними.

У садках, школах та ВНЗ мовну політику доречно вести за таким принципом: у садках використовується рідна мова дітей; у школах навчання здійснюється рідною мовою при паралельному вивченні державної мови; у ВНЗ викладання здійснюється тільки державною мовою.

Особливо чітко новий закон повинен регламентувати написання установ, організацій і підприємств, вулиць наших населених пунктів, загалом – усіх географічних об'єктів. Адже зараз, якщо судити за такими назвами, ми живемо явно не в Україні, а в якійсь анархічній державі, де одна й та сама вулиця має кілька різних назв. Наяву американізація, русифікація та безграмотність. Тому, видається, доцільно запровадити просте правило: всі назви мають бути лише державною мовою (крім назв, що є торговими марками). Паралельно можуть даватися назви будь-якими іншими мовами, але висотою не більшою за 1/7 від висоти напису державною мовою (таку норму запроваджено, наприклад, у країнах Прибалтики).

Що стосується так званих регіональних мов, то ту Хартію, яку ратифікувала Україна, просто перекутили з ніг на голову, спотворивши значення лінгвістичних термінів.

Насправді, Хартія найперше стосується міноритарних мов, частина з яких є регіональними. Відповідно, і в Україні потрібно говорити насамперед не про регіональні, а про міноритарні мови.

Отже, на території України мінори тарними – тобто такими, що через загрозу зникнення вимагають державної підтримки, – повинні бути визнані лише три мови: кримськотатарська, гагаузька й ромська (мова циган). Можливо, до цього переліку потрібно додати ще одну мову – караїмську, носіїв якої – за даними довідників – лише кілька сотень чи тисяча. Серед цих трьох міноритарних мов дві є регіональними (кримськотатарська й гагаузька), оскільки вони сконцентровані на певній території (в одному регіоні), а одна мова – ромська – регіональною не є, бо розповсюджена на території всієї держави.

Звертаємо увагу, що, за європейським розумінням, регіональні мови – це підвид міноритарних мов. А хто ж може в Україні назвати російську міноритарною, якщо її знає більшість наших громадян, користуються нею на всій території держави, а не тільки на сході чи півдні? Та й її зникненню на території України ніщо не загрожує, оскільки на сході й півдні України нею спілкується більшість населення. Тому тлумачення російської як регіональної, тобто підвиду міноритарної, суперечить самому означенню регіональних мов. Воно принижує саму російську мову.

Якщо користуватися логікою авторів українського перекладу Європейської Хартії регіональних мов, що її прийняла Верховна Рада України, то ця Хартія повинна захищати, наприклад, арабську в Парижі, оскільки арабська там у меншості, чи китайську – в Нью-Йорку, оскільки китайська там також у меншості. Але ж це – нонсенс, який нам намагаються нав'язати полум'яні борці за державний статус російської мови.

Тому в Україні немає 15 регіональних мов, як це впливає з варіанта Хартії, ратифікованої Верховною Радою України! Адже, частина мов, що вказані як регіональні (наприклад, польська, білоруська, румунська, угорська, та ж російська тощо), не є міноритарними, а отже, не можуть мати статус регіональних. Це мови, якими користується частина громадян України і які в сусідніх державах мають статус державних, а отже, їх зникненню ніщо не загрожує! Твердити, що в Україні є 15 регіональних мов, – це нісенітниця, яка суперечить загальновідомим означенням.

Панове поборники державного статусу російської мови в Україні як державної! Якщо ви – справді патріоти України, якщо ви – справді російську в Україні вважаєте регіональною, тоді, будь ласка, оскільки українців у Росії – мільйони, добийтеся такого ж статусу для української мови в Росії, як ви домагаєтеся для російської в Україні. Чи будете звертати всю вину на те, що Росія не ратифікувала Європейську Хартію?..

До речі, Хартію регіональних мов Росія – на відміну від України – так і не ратифікувала (інформація для роздумів: а чому?)... Зрозуміли? Отож бо! Як кажуть, пана видно по халявах... Імперський синдром живе і здравствує.

До кожної статті нового закону про мови в Україні необхідно вказувати санкції за порушення встановлених норм (наприклад, помірні штрафи). Адже закон без санкцій – це не закон, оскільки він не здатен нічого регулювати, а тому його в такій формі відразу можна буде спустити в каналізаційний стік. Прикладом держави, що має закон про мови, на який варто орієнтуватися Україні, є Франція. У її законі про мови передбачено і засоби спротиву американізації, і санкції для боротьби з порушниками мовних норм.

Для прийняття нового закону про мови в Україні на тих засадах, які описані вище, потрібна далекоглядність і політична воля. Питання ухвалення такого закону пов'язане і з цивілізаційним вибором українців: або ми йдемо в Європу, де мирно вживаються кілька десятків мов, причому держава підтримує міноритарні мови (в Україні їх три), або йдемо в Росію, де за фактом панує лише одна мова, а підтримка решти лише декларується (як твердить російський сегмент Вікіпедії – міжнародної інтернет-енциклопедії, – у Росії існує до півстони державних мов; але хто ж у це повірить?).

Северинюк В.М.

доктор політичних наук

Класичний приватний університет, м. Запоріжжя

ДЕРЖАВНА, АЛЕ... НЕ НАЦІОНАЛЬНА? (ПРО ДЕЯКІ ПАРАДОКСИ УКРАЇНСЬКОЇ КОНСТИТУЦІЇ)

Країни, народи, суспільства мають чимало особливостей, якими вони різняться між собою. Деякі з них так глибоко закорінені в історичному походженні, суспільному досвіді, пам'яті, мові, фольклорі, що здаються вічними. Та разом з цим у світі відбувається взаємодія та взаємообмін культур, зокрема й у сфері політичної культури. Розвивається міжнародне право, поширюється міжнародна символіка, повторюються основні елементи політичної системи, набувають універсальності конституційні норми, виробляються схожі правила внутрішньодержавного життя. Усе це відображається в політико-правовій думці та відповідній термінології. У конституційному, або державному, праві давно існує поняття титульного етносу. Для більшості країн це об'єктивна історична реальність. Безперечно, і в Україні існує титульний етнос – українці, і ця аксіома нікого не повинна тривожити. Подібним статусом не варто зловживати, хизуватися ним перед представниками інших національностей, оскільки сама по собі належність людини до тієї чи іншої нації не робить її кращою ні морально, ні соціально, не вивищує над іншими людьми. Поняття титульного етносу (нації) вказує на певну атрибутивність держави, яка відрізняє її від інших держав, і це також об'єктивна реальність. Без такої атрибутивності держава виглядає слабшою, її зовнішній суверенітет втрачає виразність, без неї складно сформувати у

громадян (і простих, і політичної еліти) бажання працювати на державні інтереси своєї країни. Громадяни держави, що не вважають себе представниками титульного етносу, мають добровільно підтримати цю атрибутивність, сприйняти її як частину своєї національної свідомості.

Атрибутом творення та існування держави, одним з її символів є державна мова. Державний статус української мови проголосив Закон “Про мови в Українській РСР” від 28 жовтня 1989 р., який є чинним і дотепер (із змінами від 28 лютого 1995 р.). У преамбулі було сформульовано мету такого змісту: “...сприяння всебічному розвитку духовних творчих сил українського народу, гарантування його суверенної національно-державної майбутності”. При цьому підкреслювалося, що Українська РСР визнає “життєдайність та суспільну цінність <...> і рівноправність національних мов”, оскільки “висока мовна культура є основою духовного взаєморозуміння, культурного взаємозбагачення та зміцнення дружби народів”.

Дуже виразно прозвучав у Законі й такий акцент: “Українська мова є одним з вирішальних чинників національної самобутності українського народу”. Хтось може запитати: “Для чого автор цитує відомі істини? Звісно, українська мова є національною мовою народу. Українське законодавство не могло не наголосити на цьому”. Цілком згоден. “Не могло”, “не повинно”, але...

Але звернімося до Конституції України 1996 р.

Україна реально є поліетнічною країною. Власне, з констатації такого її характеру починається текст Основного Закону. Перше речення преамбули Конституції містить визначення: “Український народ – громадяни України всіх національностей”. Належність до народу України визначається не етнічним походженням людини, а її громадянством, тобто правовим зв’язком з державою. Через це поняття “Український народ” у Конституції (крім преамбули, у статтях 13, 16, 17, 79 і 104) прописано з великої букви. Тотожним до нього, за текстом Конституції, є поняття “народ” у широкому значенні. Обидва ці поняття (“Український народ” і “народ”) за національним змістом є збірними, нейтральними. Виходячи з цього, у Конституції їх вжито лише в контекстах правових норм, що стосуються державного та народного суверенітету (преамбула, статті 5, 17, 104), правосуддя (ст. 124), права власності (ст. 13), присяги та обов’язків народних депутатів і Президента (статті 79, 104, 106), “збереження генофонду Українського народу” (ст. 16), “повернення в Україну культурних цінностей народу” (ст. 54).

Однією із складових Українського народу є українська нація. Вона становить основну частину народу. Її історичне значення відображено в преамбулі: право на самовизначення здійснене “українською нацією, усім Українським народом”. Статус української нації як титульної впливає також із положення ст. 11 Конституції: “Держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України”. У цій загалом правильно сформульованій конституційній нормі впадає в око певна неузгодженість категорій “українська нація” і “корінні народи”: між ними немає

безпосереднього зв'язку, так ніби етнічні українці до корінних народів... не належать. Щоб ця недоречність не виникла, у текст статті слід було вписати слово *інших* і викласти її закінчення в такій редакції: “<...> розвиткові <...> самобутності всіх [*інших*] корінних народів і національних меншин України”.

Стаття 10 Конституції проголошує: “*Державною мовою в Україні є українська мова*”. Специфіка мовної ситуації в Кримській автономії, де більшість населення своєю рідною мовою визнає російську, зумовила потребу спеціально підкреслити статус української мови в АРК. Так, у п. 8 ст. 138 говориться, що до відання АРК належить “забезпечення функціонування і розвитку *державної та національних мов і культур* в Автономній Республіці Крим”. Вочевидь невдалим є формулювання “державної та національних мов”. Ужитий у ньому сполучник *та* спричинює протиставлення значень понять “*мова державна*” (тобто українська) і “*національні мови*”. Але хіба українська мова, набувши високого статусу державної, втратила через це ознаки національної? Звичайно ж, ні! Тому вкрай нелогічно виводити її за межі національної сутності. Отже, п. 8 ст. 138 правильніше було б сформулювати так: “... забезпечення функціонування і розвитку державної [*української*] та [*інших*] національних мов і культур...”.

У зв'язку з цим викликає сумнів фразеологічна та правова коректність положень Конституції, що передбачають обов'язок володіти *державною мовою* для Президента України (ст. 103), професійних суддів (ст. 127) та суддів Конституційного Суду (ст. 148). Власне кажучи, зобов'язальний характер цієї правової норми жодних заперечень не породжує. Хоча виглядає дивно, що така вимога не пред'явлена до народних депутатів України (ст. 76). Та проблема не лише в цьому.

Поставимо запитання так: використання якого з двох означень мови – “державна” чи “українська” було б доцільнішим у тексті згаданих статей? З формально-правового боку, враховуючи державний статус української мови, підстав для такого запитання немає. А якщо вийти за межі формального визначення і взяти за основу реальне життя? Погодьмося, що *мова* як практичний засіб спілкування між людьми є завжди *конкретною*. Люди користуються можливостями якоїсь *певної* мови, що має назву, наприклад, “англійська”, “китайська”, “російська” тощо, а не засобами “мови взагалі”. До “мови взагалі” належать, наприклад, латинська, оскільки зник її етнічний носій – через це вона називається “мертвою”, та мова есперанто, бо створена спеціально для міжнародного (поліетнічного) спілкування – через це вона називається “штучною”. Українська мова, на щастя, не є ні мертвою, ні продуктом спеціальних лінгвістичних технологій. Кожна з існуючих етнічних мов має своє історико-культурне походження, оригінальний словниковий запас, фонетичні та граматичні особливості. Проголошення якоїсь із них державною не означає перетворення її на абстракцію. Формалізувати поняття “державна мова” можна лише в словниках, проте реально така мова в природі не існує, а тому й послуговуватися нею неможливо. Визначення “державна мова” вказує не на самостійну роль такої мови, а лише на правовий статус однієї з національних мов (чи кількох) як реально існуючої духовно-матеріальної субстанції, у нашому випадку – української мови.

Отже, Президент України, професійні судді та судді Конституційного Суду України (і неодмінно – депутати та міністри, державні службовці всіх рангів) зобов'язані володіти саме *українською мовою*, що наділена в державі особливим статусом – і в значенні насамперед її національно-самобутніх властивостей. Саме так і має бути записано у відповідних статтях Конституції – більш зобов'язуюче і точніше за суттю – необхідність володіння для означених суб'єктів влади *українською мовою*.

У статті 53 наведено узагальнююче поняття “рідна мова”. Проте його конституційно-правова сутність пов'язана не з усіма громадянами України, а чомусь лише з тими, які *належать до національних меншин*. Їм гарантовано право “на навчання *рідною мовою* чи на вивчення *рідної мови* у державних і комунальних навчальних закладах або через національні культурні товариства”. Із цього випливає, що в етнічних українців або немає... рідної мови, або вони належать до... національних меншин. Обидва висновки абсурдні, але на них наводить українська Конституція.

Ще один парадокс. Цитуємо ч. 3 ст. 10 Конституції: “В Україні гарантується вільний розвиток, використання і *захист російської, інших мов національних меншин України*”. Позитивно, що принциповою новелою в українському законодавстві стала гарантія захисту мов, причому саме як національних. Але чому конституційний захист не поширено на українську мову? Щоправда, у ч. 2 цієї ж статті говориться, що “держAVA забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя...”. (Положення взяте із Закону “Про мови в Українській РСР” 1989 р. Раніше воно увійшло, крім слів *всебічний розвиток*, у “Декларацію про державний суверенітет України” від 16 липня 1990 р. [1, розділ VIII]) Але ж *забезпечення розвитку і функціонування* – це, далєбі, не те саме, що *гарантії захисту*. Кожен громадянин сучасної України, котрий здатен неогоїстично мислити і правдиво говорити, скаже, що попри настання вже третього десятиліття української незалежності саме *захист української мови* на державному рівні залишається не просто злбоденним, а вимагає серйозних практичних кроків у напрямі його забезпечення.

Якщо причину означеного конституційного казусу можна якось виправдати “труднощами зростання” вітчизняної конституційної думки на період прийняття Основного Закону та запеклими ідеологічними дискусіями безпосередньо в стінах парламенту “конституційної ночі” 28 червня 1996 р, то як пояснити рецидиви її незрілості в умовах сьогодення? Приклад – проект Конституції України колишнього Президента України В. Ющенка, поширений у вересні 2009 р., відомий під назвою “Народна Конституція” [4]. У ньому слово в слово (щодо мовного питання) повторено формулювання цитованих та аналізованих вище норм чинної Конституції, іншими є тільки номери статей, у яких ідеться про мову (див. статті проекту: 13, 14, 56, 113, 141, 147, 163).

На закінчення – кілька узагальнень та висновків.

1. У тексті Конституції України 1996 р. слово “мова (мови)” зустрічається 16 разів: із них 8 – у Розділі I. Загальні засади, 3 – у Розділі II. Права, свободи та обов'язки людини і громадянина та по одному разу в розділах: “Верховна Рада

України”, “Президент України”, “Правосуддя”, “Автономна Республіка Крим”, “Конституційний Суд України”. (Загалом, нагадаємо, теперішній Основний Закон складається з преамбули та 15 розділів). Конституція містить приблизно два десятки термінів, що позначають стан і розвиток етнокультурної сфери в нашій державі, таких як: “національна меншина”, “національна мова”, “національна злагода”, “національні культурні товариства”, “національно-культурний розвиток”, “етнічна самобутність”, “етнічні традиції”, “ознаки етнічного походження”, “міжетнічна ворожнеча” тощо. Проте жодного разу в Конституції поняття “українська мова” прямо не ототожнюється з такими визначеннями як “національний”, “етнічний”, “корінний”, “рідна”. Так виходить, ніби українська мова не має свого етнічного (національного) носія, а український народ (нація) – своєї національної мови. (На щастя, такого не трапилося з іншими народами та їх мовами).

2. Чинна Конституція стверджує статус української мови як державної. Розмови частини політиків про необхідність мати в Україні дві державні мови позбавлені достатніх об’єктивних підстав, оскільки жодними соціологічними даними в масштабах країни не підтверджується, що питання “державної двомовності” входить хоча б у перший десяток життєвих пріоритетів громадян України. Але серйозно турбує інша обставина: Українська держава не бере на себе конституційних зобов’язань із захисту української мови і не гарантує його. Цей парадокс, як не дивно, викликаний саме набуттям українською мовою статусу державної. Усе частіше й частіше доводиться чути, як представники влади й інші громадяни України (що особливо турбує) замість слова “українська” скрізь, де треба й не треба, кажуть “державна”. Причому звучить це з посмішкою, навіть іронічно та скептично. Поняття державної мови перетворюється на канцелярський штамп, формальне словосполучення, втрачає функцію державно-національної ідентичності. Добре, що в Україні носієм, суб’єктом української мови нарешті проголошена Українська держава, що додає їй атрибутивних національних ознак, але не можна допускати, щоб ці ознаки в громадській свідомості втрачала сама українська мова, а вітчизняне законодавство їх ігнорувало. Це не забаганка українців – незалежно від того, хто з них і за яких обставин розмовляє українською мовою чи якоюсь іншою – це логіка державного життя, одна з підвалин формування і етнічної, і загальної культури, зрештою – критерій громадянської зрілості.

3. Проектантам нової Конституції чи авторам змін до неї (на офіційному рівні заявлено, що невдовзі має запрацювати конституційна асамблея) необхідно більш уважно підійти до конституційних понять і визначень. Що стосується державної мови, то достатньо було б визначити її один раз, а далі у відповідних смислових ситуаціях вживати словосполучення “українська мова”, аби за високим політико-правовим статусом не губилася її соціально-культурна і духовна роль.

У 2001 р. в інтерв’ю газеті “Голос України” поет і політик Іван Драч, на той час голова Державного комітету інформації України, зауважував: “Критична маса ставлення до української мови ще не набрала тієї сили, що нуртує всередині, як тісто, коли підходить, бо доспіло. Але це неодмінно прийде” [5]. Будемо оптимістами і сподіватися, що вітчизняна Конституція таки “доспіє” до

правильного тлумачення статусу та значення української мови для України і її громадян – усього Українського народу.

Література

1. Декларація про державний суверенітет України : Ухвалена Верховною Радою Української РСР 16 липня 1990 року // Правда України. – 1990. – 17 липня.

2. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року : [офіційне видання ; Міністерство юстиції України ; Українська правнича фундація]. – К. : Право, 1996. – 56 с.

3. Про мови в Українській РСР : Закон Української РСР від 28 жовтня 1989 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1989. – Додаток № 45. – Ст. 631.

4. Проект Закону України “Про внесення змін до Конституції України” // Народна Конституція: Обговорюємо проект Конституції Президента України Віктора Ющенка / громадська організація “Фонд Спадщина”; відпов. М.А. Верес. – [Б. в.], 2009. – 100 с.

5. Тісто підходить, коли доспіє : [інтерв'ю з головою Державного комітету інформації України Іваном Драчем] // Голос України. – 2001. – 8 червня.

Сміх С.В.

старший викладач

Івано-Франківський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти

МОВНІ ПИТАННЯ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ

ІВАНА БОДНАРУКА (1903–1990 рр.)

Необхідність наукового пошуку у напрямі ознайомлення з творчою спадщиною видатних педагогів і культурних діячів минулого, зокрема тих, які збагачували українське шкільництво в еміграції, зумовлена спрямованістю на об'єднавчий фактор сучасного українського освітнього простору, зокрема в мовному питанні.

Педагогічна та публіцистично-критична спадщина малознаного в Україні професора Івана Боднарука, відома донедавна лише його учням і читачам українських періодичних видань у діаспорі.

Першу спробу започаткувати в Україні видання творів знаного у США вчителя, критика, письменника й публіциста І. Боднарука було здійснено в м. Донецьк. У 1997 р. тут вийшла друком збірка його статей під назвою “Між двома світами”, яка включає 32 літературні статті про відомих і маловідомих українських письменників. Вона охоплює незначний відсоток літературно-критичної спадщини І. Боднарука (1,5% від загального доробку).

Пам'ять про колишнього студента Львівського університету (в 1928 р. І. Боднарук здобув диплом магістра філології з правом викладання української, польської та латинської мов), викладача стрийських гімназій, активного громадського діяча товариство “Просвіта”, на кошти родини Боднаруків, вшанувало виданням у 2000 р. у Львові збірки його науково-публіцистичних статей під назвою “Молитва до України”.

До цього видання увійшло 186 статей, і більшість із них можуть слугувати добрим підґрунтям для історико-педагогічних досліджень, адже розкривають актуальні проблеми національної освіти та культури загалом та мовознавства зокрема. Серед них: “Про деякі мовні і правописні проблеми”, “Мова – душа народу”, “Обороняймо українські імена!”, “Глуха боротьба двох мов і культур”, “Психіка Івана без роду”, “Не затрачуємо своїх відрубних національних рис!”...

Переїхавши в 1948 р. до Бразилії, І. Боднарук учителював у Малій семінарії отців Василян. Тут видав “Український буквар для найменших” і “Другу читанку”. При аналізі змісту цих підручників відзначимо красноріччя принцип. Зокрема, у першому – крім матеріалів про Україну, подано відомості й про Бразилію, країну проживання дітей, для яких був написаний.

Праця на теренах США пов’язана зі школами українознавства в Чикаго та Детройті. Крім того, тісно співпрацював з національними музеями, активно займався журналістикою. Статті І. Боднарука, опубліковані в газетах і журналах Англії, Аргентини, Німеччини, США, порушують злободенні проблеми дидактично-виховного, історичного й літературного характеру. У них глибоко розкривається філологічна обізнаність професора та висвітлюються результати дослідження проблеми ролі української мови в збереженні українського походження в умовах діаспори через родини, школи українознавства та молодіжні організації.

Тема мови наскрізно проходить основною лінією в усій творчій спадщині педагога. Самі назви статей І. Боднарука є носіями змісту: “Мова як джерело історії народу”, “Більше пошани до рідної мови!”, “Вплив Біблії і Святого Письма на нашу щоденну мову. Вчімося літературної мови!” (Стрийські Вісті, 1941 р.), “Трецька культура як джерело крилатих фраз. Декілька слів про наш правопис!”. “Діалекти і літературна мова”, “Етимологія деяких слів”, “Життя слів”, “Крилаті фрази, запозичені з Біблії і Святого Письма” (Америка (Філадельфія), 1975, ч. 55), “Кукіль у нашій щоденній мові”, “Українська мова і рідна книжка у виховній праці”.

Мова самого педагога у його працях є літературною, високохудожньою, науковою, збагаченою народною мудрістю та зразками скарбів світової культури.

І. Боднарук є автором понад 2 тис. статей українознавчого та педагогічного характеру. Серед них найбільша кількість присвячена темі українського письменства, історії України, педагогіці та мовознавству. У своїх працях і статтях професор послідовно реалізовує ідею: Бог – Україна – Родина.

МОВНА СИТУАЦІЯ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ПРОЦЕСІВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ: УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКИЙ МОВНИЙ ДІАЛОГ; УКРАЇНСЬКА МОВА У СФЕРІ РЕЛІГІЙНОГО ЖИТТЯ СУСПІЛЬСТВА

Гапон Ю.А.

кандидат педагогічних наук, доцент

організатор приватного науково-освітнього центру „Січова академія”, м. Запоріжжя

ПОНЯТТЯ “ДУХ”, “ДУХОВНІСТЬ” І “ДУХОВНІ ВІРУСИ”

“Ваші міркування ґрунтуються на таких поняттях, як “дух”, “духовність”, які не належать до наукових (це поняття або релігійних учень, або паранауки – філософії). Наука застосовує інші терміни з дещо відмінними значеннями: мораль, менталітет, світогляд тощо”.

Ці слова адресовано авторові цих рядків, упоряднику перших варіантів “книги буття” українців “Січеслов”, апологету Духу Січі, авторові науково-методичних нарисів до установчої (програмуючої) системи Січеслова.

З’ясуємо, що являє собою паранаука. Паранаука (від гр. *para* – близько), квазінаука (від лат. *quasi* – ніби) – група концепцій і вчень ідейно-гіпотетичного, теоретичного і псевдотеоретичного характеру, які прагнуть до застосування наукової методології до предметів ненаукового і позанаукового характеру (у тому числі до так званих “паранормальних явищ”).

Чи є дух паранормальним явищем? Ні, він не є таким. Дух – це реальність. Однак це залежить від того, під яким кутом зору розглядати це поняття. Наприклад, Дух Святий – явище паранормальне, якщо уявляти його таким, що йде від Бога-Отця й Бога-Сина, вкладаючи в ці явища уявну, а не справжню реальність. Разом з тим поняття Бога, і Його Сина можна розглядати як такі, що реально існують. Бог – не просто фантазія чи „опіум для народу”, це визначення цілком реального явища: наявність непідвладної людині сили, непізнаної до кінця, до того ж такої сили, від якої людина зрештою повністю залежить: народжується і помирає. Таким ми вбачаємо формулювання наукового поняття “Бог”, що демонструє як страх перед тією силою, так і повагу, тобто емоції.

Емоції в науковому обігу розуміються як зайві. Натомість вони є не зайвими, а навіть обов’язковими в паранауковому, метафоричному визначенні. З огляду на це Бога можна уявляти навіть на хмарці, в Небесних Чертогах тощо.

Звідси й розмежування понять “святий дух” та “Святий Дух”: перше – наукове, друге – метафоричне, паранаукове. Нас цікавить наукове.

Розглянемо поняття “син божий”. Сином божим називають реальну людину – Ісуса з Назарета, який залишив після себе нагорну проповідь, що дійшла до нас у переказах. Отже, інформація про абсолютну природну силу Ісуса і його проповідь – це реальність. Сама по собі вона не є духом, але в певному викладенні (у Євангелії) стає ним потенційно у слові, чи Слові, тобто реальним духовним явищем. Чому потенційно духовним? Оскільки може стати реальним у сприйнятті, засвоєнні, осмисленні і вірі живої людини з її духом –

живою свідомістю, психікою. Греки говорили – “псюхе”, а ми, слов’яни – “душа”, тобто сукупність або система реальних духовних психічних явищ. Звідки бере початок дух? Звідти, звідки й уся психіка – від сприйняття інформації від реальних явищ.

Дехто запропонує: мовляв, і говорити необхідно про психіку. Доведеться заперечити, оскільки поняття “психіка” у науковому розумінні є достатньо широким за змістом, що стосується й тварин. Натомість “дух” – це психіка людини, але не будь-яка, це психіка її свідомості і свідомих переживань, результат роботи “душі”, психічного комплексу свідомості, думки, сприйняття свідомого, осмислення, волі, наразі те, що властиве людині, інтимне людське явище, чуттєве. Саме тому поняття духу й передається в релігійних системах чуттєво – метафорично, тобто паранауково, інакше кажучи, – поетично, художньо, не тільки в слові, а й за допомогою інших мистецьких засобів, у тому числі в символах.

Наука відрізняється від релігії не тим, що вона закриває очі на явища, а тим, що за цими явищами формулює не метафоричні, не паранаукові, а наукові поняття. На сьогодні людство приречене діяти в умовах обмеженої інформації, навіть говорячи про “атом”. Цей факт переконливо свідчить на користь існування бога – непізнаної та непідвладної сили, уникнути впливу якої нікому і ніколи не вдасться, ні одній живій істоті, навіть Президентіві ставленнику самодержавної партії.

Реальністю є і Запорозька Січ, козаки-січовики. Реальністю є і її роль в історії України. Про це свідчить інформація, зафіксована в різноманітних джерелах. Так, могили, які розкопують, є джерелом інформації, що передається іншим людям через слово. Слово має духовний потенціал, є хромоспіритом, оскільки здатне породжувати в людині складне духовне явище – явище свідомості, думки, емоції, явище, яке і потребує наукових понять “дух”, “духовне”, “духовність” як елементів живої людини. “І Наливайка дух великий воскресне знов серед мечів!”. Чи вважати ці поетичні рядки Т. Шевченка паранауковими? І так, і ні. Це художнє відображення, але реальних явищ. Нащадки Наливайка сприймуть наявну інформацію (звісно ж, недостатню!) і будуть відповідно думати, переконуватися, вірити – жити тими думками, емоціями, якими жив Наливайко. Чим не воскресіння? Так, це метафора. Проте одночасно це і цікаве для науки явище. Отже, наука має теж його визначити, сформулювати наукове поняття “воскресіння”. Ми обмежимося науковим поняттям “дух”. Воно може бути сформульовано так: дух – це зумовлений минулою людською діяльністю емоційно-смісловий зміст інформації, яку несе слово чи інший її носій щодо тієї діяльності. Він потенційний або неживий доти, доки не буде перейнятий живою особистістю. Відтак, стає живим у духовній і матеріальній діяльності живої людини.

Науковість і паранауковість назв, понять, визначень тощо мовно-мисленнєвих операцій пов’язана з існуванням двох способів їх творення – понятійного й метафорично-образного.

Поняття – це форма мислення, яка відображає істотні властивості, зв’язки та відношення предметів і явищ у їх суперечності та розвитку; думка або

система думок, що узагальнює, виділяє предмети окремого класу за визначеними загальними й у сукупності специфічними для них ознаками. Загальне поняття виражає дійсний закон виникнення, розвитку і зникнення одиничних речей.

Метафора (від гр. *metaphora* – перенесення) – один з основних тропів поетичного мовлення. У метафорі певні слова та словосполучення розкривають сутність одних явищ та предметів через інші за схожістю чи контрастністю. Це перехід інтуїтивного осяяння у сферу раціональних понять. Що далі містяться один від одного протиставні розряди об'єктів, тим яскравіша метафора, яка прагне, на відміну від символу, зосередитися в образній оболонці. Поняття метафори є емоційним, чуттєвим, раціональним. Можна, наприклад, сказати, що ось ця загогулина чи блямба потребує ремонту або заміни. Однак для відповідних автомобільних деталей є і точні, наукові назви. У першому випадку ми використовуємо емоційно насичені слова, якими позначаємо невідомі нам речі. У другому ж випадку суть речей відома, оскільки є точною.

М. Манер (*Martin Mahner*) запропонував іменувати паранаукою всі види ненаукової діяльності, які не є псевдонауковими. І хоча сутність категорій духу і духовності не є псевдонауковими, потребує уточнення визначення поняття “псевдонаука”.

Псевдонаука (від гр. *pseudos* – “помилковий” та “наука”) (синонім – лженаука, близькі за значенням терміни – паранаука, квазінаука, альтернативна наука, неакадемічна наука) – діяльність або вчення, свідомо чи несвідомо імітує науку, але по суті такими не є.

Ми не прагнемо імітувати науку, хіба що несвідомо. Однак ми говоримо про реальні речі і намагаємося дати їм чітке понятійне визначення, а не метафоричне, як на перший погляд може здаватися з позицій іншої науки. Реальності Січеслова незаперечні, зокрема: історичне існування, наявність інформації, яку можна перевіряти, письмових джерел, прочитання яких дає поштовх для роботи свідомості й емоцій – душі живої людини. У цій душі й оживає дух, закодований у письмових джерелах і символах, знаках, навіть у матеріальних предметах старовини. Люди одягаються й озброюються відповідно, реконструюють діяльність давніх часів. Їх надихає і супроводжує дух тих часів, тобто реконструюється емоційно-свідомісна діяльність. Тут відсутня помилковість, тобто “псевдо”. Натомість наявна правда, в міру якої вдається її відтворити за вищезазначених умов обмеженої, не повної інформації.

Формування ж установок на основі прочитаного Січеслова є чистою науковою психологією, що базується на науці про установки. Цю психологію та персонологію ми застосовуємо в конкретній системі, яка спрямована на психологічний тренінг і упорядкування. Результатом має стати живий Дух Січі в нашій поведінці в міру як нашої поінформованості, так і в міру нашого осмислення існуючої інформації. Тут немає нічого спільного з релігією, подекуди застосовується лише художнє слово.

Що стосується філософії, то вчений підносить її на рівень науковий. Імітатори філософії є псевдофілософами, паранауковцями-парафілософами, що потребують і відповідного ставлення до них.

Дух і духовна діяльність людини формує установки особистості, які визначають її поведінку в житті. Здоровий дух забезпечує і здорову систему установок, здоровий характер – здорову поведінку. І це здоров'я, як і фізичне, потрібно захищати від вірусів. У цьому випадку – від духовних вірусів.

Що таке духовний вірус? Якщо говорити конкретно, то цей вираз є метафоричним. Віруси – внутрішньоклітинні паразити. Розмножуючись тільки в живих клітинах, вони використовують їх ферментативний апарат і перемикають клітину на синтез зрілих вірусних часток – віріонів. Проте виявляється, що можна розширити це поняття. Загальноновизнаним на сьогодні є поняття комп'ютерного вірусу, що являє собою невелику програму, яка створена програмістом вищої кваліфікації і здатна до саморозмноження й виконання різних деструктивних дій. А оскільки духовна система є програмуючою – настановчою, то від поняття комп'ютерного вірусу доцільним буде перейти до поняття духовного вірусу. Визначити його можна так: духовний вірус – це закодоване у певній словесній формі поняття, яке здатне деструктивно впливати на весь понятійний апарат, на духовну діяльність особистості та спільноти взагалі.

У першу чергу, таким поняттям є спеціально вироблене і запущене з ідеологічних міркувань, з метою спрямувати духовну діяльність у потрібному деструктивному напрямі поняття, словесна структура. Говорячи мовою програмістів, це духовна програма, що написана ідеологом високої кваліфікації і здатна до саморозмноження, породжує метастази, спрямовує мислення, спроможна на виконання різних деструктивних дій у людській свідомості.

Духовний вірус включає певну об'єктивну, хоча переважно неповну інформацію, осмислену деструктивно, в чийхось інтересах, що суперечать інтересам атакованого суб'єкта. Під дією такої атаки суб'єкт формує неадекватні переконання й віру, якою керується в поведінці.

Для українців Нової Доби, Нового Заповіту за Січесловом, для сучасних українців, які долають довгий шлях з імперських полонів, одним з актуальних духовних вірусів є поняття про рідну мову.

На перший погляд абсолютно звичайне поняття. Воно відображає реальні факти мовної практики українців. Через імперське панування, українці перейняли мову метрополії. Це було зроблено під тиском адміністрації. Дехто став використовувати чужу мову й удома. Природньо, що з часом українські діти виростили і не знали рідної мови, користувалися з дитинства мовою імперії. Аналогічні випадки часто присутні й в умовах діаспори: діти починають системно розмовляти мовою вулиці, мовою країни, де проживають. Така системність за нормальних умов властива рідній мові. Тут же її місце посідає мова чужа. Емоційне сприйняття її позитивне. Якщо при цьому людина не має достатньої інформації про мову свого народу, про рідну історію, літературу, мистецтво, то вже таке неповне інформаційне забезпечення створює умови для формування духовного вірусу, назва якого рідна мова". Він спочатку має запуснитися в анкеті, в переписному листі тощо.

Продовжується формування вірусу "рідна мова" на стадії осмислення та становлення переконань. У людини, яка знає як кілька мов, так і одну мову,

виникає питання, що під цим виразом розуміється? Людина, яка здійснює анкетування чи перепис населення пояснює, що це мова, якою користуються з дитинства, її тільки і знають або і просто перейшли на неї, прийняли за рідну. Особливо підкреслюється, що рідною мовою думають. Саме це і є ядром вірусу, “науковим” ядром, оскільки вважається, що так говорить наука, до того ж “думання” – процес інтимний.

Водночас наука заперечує цей факт. Коли людина чує у своїх думках чужу мову, вона гадає, що нею думає. Насправді ж ми кодуємо свої думки іншою мовою, і вони стають духовним явищем, доступним для інших, у тому числі й для самого себе, не підвладними навіть тому, хто щойно думав. З огляду на це в народі говорять, що слово вилетить – не спіймаєш.

Разом з цим мова визначає етнічний характер духовної творчості. Вірусні диверсанти мають на меті спрямувати цю творчість у потрібному напрямі, у потрібний етнічний простір. Мова є духовною системою, монадою (від гр. *monados* – єдність), яка включає безліч духовних монад, перш за все слів-хромоспіритів, використовуючи словотвір генетики.

Через переконання суб’єкта вірус переходить у стадію віри й починає руйнувати, спотворювати установки, всю їх систему – характер. Зокрема, людина втрачає орієнтири, де свій, де чужий, що і спрацьовує на користь вірусних диверсантів. Актуальним для українців є ще один “мовний” духовний вірус: “російськомовні українці”. Він спрямований на розкол українського народу і переведення його частини в інший етнос.

Таким чином, духовні віруси на нас чекають усюди: у розмові із самим собою, під час формування своїх духовних конструкцій, у бесідах, біля телевізора та радіо. Вони не тільки конструюються недоброзичливцями, а й формуються стихійно. Однак це не означає, що від них неможна захиститися. Антивірусними програмами та системами є установчі системи. Вони здатні стабілізувати певний комплекс установок, вироблений з їх допомогою характер і протистояти шкідливим установкам. Цьому слугує і установочна система Січеслова. Однак це вже тема іншої розвідки.

Гуцал К.А.

старший викладач

Запорізький національний університет

МОВНА ПОЛІТИКА У ПРОЦЕСІ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ СВІТУ

Сьогодні світове товариство переходить до нової ери – ери глобалізації розвитку. Людство має знайти у собі сили, щоб піднятися до справедливої глобалізації для всіх народів, адже це є спільною долею для всіх.

За цих умов постає питання мовної політики (мовного планування), яка існувала з давніх-давен. Найперші ґрунтовні теоретичні узагальнення та розробки з мовного планування належать західним дослідникам – К. Істмен, Р. Беллу та Дж. Фішману, Ш. Фергюсону, Л.-Ж. Кальє. В Україні цього питання торкалися І. К. Білодід, Л.А. Булаховський, В. Пейчев, Є. Плахута та ін.

У наш час світ переймається жвавіше ніж будь-коли питанням мовного планування на планеті, оцінюючи значущість кожної мови як неповторного духовного й культурного надбання всього людства. Людство стало сприймати зникнення будь-якої з мов як непоправну втрату для себе. Відбувається усвідомлення мови як скарбниці історичної пам'яті народів, моралі та етики, розуміння її ідентифікуючої ролі стосовно етнічності окремої особи, державності країни. Усе це змусило світове товариство змінити своє ставлення до мовних проблем.

Кожна мовна політика має свій тип. Дослідники відзначають існування територіальних типів мовних політик, одні з яких – місцеві, регіональні, інші – вписуються в рамки загальнодержавних або міжнародних мовних політик, законодавчі й міжнародні акти та рекомендації, вироблені спільними зусиллями європейських політичних структур – Ради Європи, ОБСЄ, ЄС. Рада Європи проголосила вимоги щодо мовних політик на європейському континенті, що стало одним із основних принципів – дбайливого ставлення до розмаїття мов світу і сприяння викладанню національних мов.

Державна мовна політика може виходити за межі держави. Серед зовнішніх мовних політик найчастіше вирізняють політику інтернаціоналізації, коли певна країна поширює власний мовний код за межі держави (США, Німеччина, Франція). Так, у Барселоні 16-20 квітня 2002 р. відбувся Світовий конгрес із мовних політик, на якому вперше було проголошено, що кожна мовна політика має виробити такі положення, які не викликать незадоволення будь-якої частини населення.

Діалог, гнучкість та здатність сторін до консенсусної взаємодії – ось головні засади мовної політики, яка є безперервним процесом і покликана забезпечувати: 1) передачу кожної мови майбутнім поколінням; 2) культуру мовлення; 3) економічну підтримку мов.

На сьогодні серед типів мовних політик можна виділити такі:

1) *політика стратегічної багатомовності* (Австралія, Індія, Угорщина, Люксембург, Словенія та ін.) – полягає в тому, що країна, яка на офіційному рівні є одномовною, може вдаватися до вживання двох або кількох мов, що побутують на її території, залежно від комунікативних потреб. У такий спосіб держава надає мовам етнічних меншин максимальну можливість їх функціонування. При цьому національні меншини володіють і офіційною мовою країни;

2) *політика офіційної одномовності*, або утвердження офіційної мови – полягає в тому, що всі провідні комунікативні функції делегуються одній мові. В окремих випадках – це національна мова більшості населення або титульного етносу на території усієї держави (Хорватія, Естонія, США, Франція, Румунія, Латвія, Литва, Італія);

3) *місцева регіональна мовна політика* – є складовою загальнонаціональної мовної політики та проводиться тільки в певних регіонах країни. Такі регіональні мовні політики характерні для Аляски, Альберти, Флориди та інших штатів США, Саксонії у Німеччині, деяких регіонів Польщі, Португалії, Чехії;

4) *політика офіційної двомовності або тримовності* – територіальний офіційний білінгвізм, що передбачає застосування двох певних офіційних мов усіма членами мовної спільноти, але тільки в межах відповідного регіону (Каталонія та Країна Басків (Іспанія), Північна Ірландія (Великобританія));

5) *політика диференційованого юридичного статусу* – тип мовної політики, який отримав назву через те, що мовні права більшості населення країни є повнішими, ніж ті, котрі відведені міноритарним мовним спільнотам, і це юридично закріплено й офіційно видано. Сюди належать Албанія, всі Балтійські країни, Болгарія, Македонія.

Мовна політика в Україні гартувалася упродовж століть, і це питання було важким. Безперервні царські заборони й утиски, обмеження української мови: її не тільки вилучали з ужитку, письма, друку, культури, а й гальмували розвиток української мовознавчої науки, сіяли невіру в інтелектуальні можливості української мови. Водночас губилися надбані попередніми віками мовні скарби, слабо оновлювався і мало осучаснювався лексичний склад літературної мови, затримувалася стилістична диференціація й правописне внормування української мови.

Тарас Шевченко, Пантелеймон Куліш, Михайло Драгоманов, Іван Франко, Михайло Грушевський займали чітку позицію, наголошуючи на тому, що справа культурної літературної мови залишається одним з основних пунктів в українському питанні.

Нині масова свідомість молоді сприймає мову лише як засіб комунікації і не враховує інших її важливих функцій – об'єднавчої, ідентифікуючої, культуротворчої. Тож мовне планування держави необхідно розпочинати з виховання свідомої, багатогранної і демократичної мовної особистості, в основі формування якої лежить особиста полікультурність та багатомовність. До того ж Україна має подбати й про “експортування” своєї мови у світ, як це роблять практично всі розвинуті країни. Саме через посередництво своєї державної мови Україна матиме найкращу можливість заявити світові про себе, пропагувати свої культурно-духовні цінності, і таким чином, викликати у світового співтовариства більше довіри до себе й бажання співробітничати.

Дрогобицький І.І.

кандидат історичних наук, викладач
Івано-Франківський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти

ВИЗНАЧЕННЯ РЕЛІГІЙНОГО ХАРАКТЕРУ: ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ В СЬОГОДЕННІ

Матеріал тез зумовлений труднощами, з якими довелось зіткнутися в процесі написання дисертаційного дослідження. Узагальнено їх суть можна охарактеризувати як відсутність усталених принципів написання окремих понять та визначень релігійно-церковного характеру.

З метою чіткішого викладення матеріалу, вдаємося до примітивної систематизації. Отже, у першу групу можна зарахувати визначення адміністративно-інституційного характеру. Так, у церковній практиці, літературі та документації часто поряд з поняттям “парафія” використовується – “парохія”, як похідне від останнього – “парох”. У релігійній літературі звичним є нестандартне використання великої літери. Наприклад, при написанні термінів “чин”, “згромадження”, “собор”, “синод” тощо. Схожа тенденція простежується у відтворенні узагальнених назв окремих течій християнства (наприклад, К (к) атолицька Церква) і офіційних назв конфесій в Україні (наприклад, Г (г) реко-католицька Церква). Це ж стосується написання назв окремих об’єднань вірних греко-католицького віросповідання, що постали наприкінці ХІХ ст. (наприклад, “Апостольства Молитви”). Мають місце неузгодження у сфері використання окремих літер. Так, у збірній назві ЧСВВ – “василіяни” замість літери “а” в літературі поширення набуло виживання літери “я”. При спробі пояснення, здебільшого увага приділяється мові першоджерел, а не правилам сучасного правопису.

До другої групи належать власні імена. Стиль та правила написання окремих власних назв є усталеними традиційно. Наприклад, ім’я митрополита Греко-католицької Церкви першої половини ХХ ст. – Андрея (Андрія) Шептицького. Схожа тенденція простежується у написанні імені одного із протоігуменів ЧСВВ початку ХХ ст. – Плятоніда (Платоніда) Філяса. Варто відзначити і специфіку написання власних назв культового характеру: культ Серця Христового, поширення якого в середовищі УГКЦ розпочалося з кінця ХІХ ст.

Подібними фактами можна проілюструвати назви установ. Так, з метою поширення й укріплення християнського світосприйняття серед загалу українського населення Галичини василіянами у середині 90-х рр. ХІХ ст. організовано видавництво, що отримало назву “Місіонар” (сучасне – “Місіонер”). Безсумнівно, у цих випадках маємо справу із особливостями галицького діалекту і мовою документації початку минулого століття. Проте, на жаль, ці факти не завжди узгоджуються із сучасними правилами правопису.

В окрему групу необхідно виділити поширені в церковному середовищі скорочення, при повному відтворенні яких можуть мати місце розбіжності між правилами правопису й традицією, наприклад, абрєвіатури ПНДМ (Пренепорочна Діва Марія), ГНІХ (Господь наш Ісус Христос). Подібна ситуація складається і при вживанні скорочень, які стосуються окремих звань чи титулів. Так, терміни “отець” та “отці” у релігійній літературі та церковній документації подаються відповідно як “о.” та “оо.”. Водночас, у світській науковій літературі релігієзнавчого характеру такі скорочення майже не застосовуються.

Окреслене коло прикладів не вичерпне. Як зазначалося вище, при застосуванні визначень такого зразка рекомендується вдаватися до практики їхнього написання у першоджерелах. Водночас дуже часто цей спосіб призводить до конфронтації із сучасним правописом. Отже, доречним було б створення певних принципів щодо вирішення цієї проблеми.

Ковпак В.А.

аспірант

Класичний приватний університет, м. Запоріжжя

УКРАЇНСЬКА МОВА ЯК ВИЗНАЧАЛЬНИЙ ЧИННИК ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ В УМОВАХ ЕМІГРАЦІЇ (НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНОМОВНОЇ ПРЕСИ ТА ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ КАНАДИ)

Одними з актуальних у сучасному журналістикознавстві є аспекти національного буття, які порушує органічна преса, ведучи діалог з екзистенційних для нації питань. Обираючи семіотично-концептуальний підхід до аналізу ЗМІ, з'ясуємо роль провідних концептів, які визначають пресову риторику, моделюють суспільну свідомість, ведуть комунікативний діалог щодо найважливіших для соціуму проблем. Однією з найпомітніших дискусій у медіа-риториці є національно-патріотична. Вона часто постає в контексті національно-культурного відродження. Отже, на нашу думку, складовими національно-патріотичного дискурсу є такі структурні елементи, зображені на рисунку.

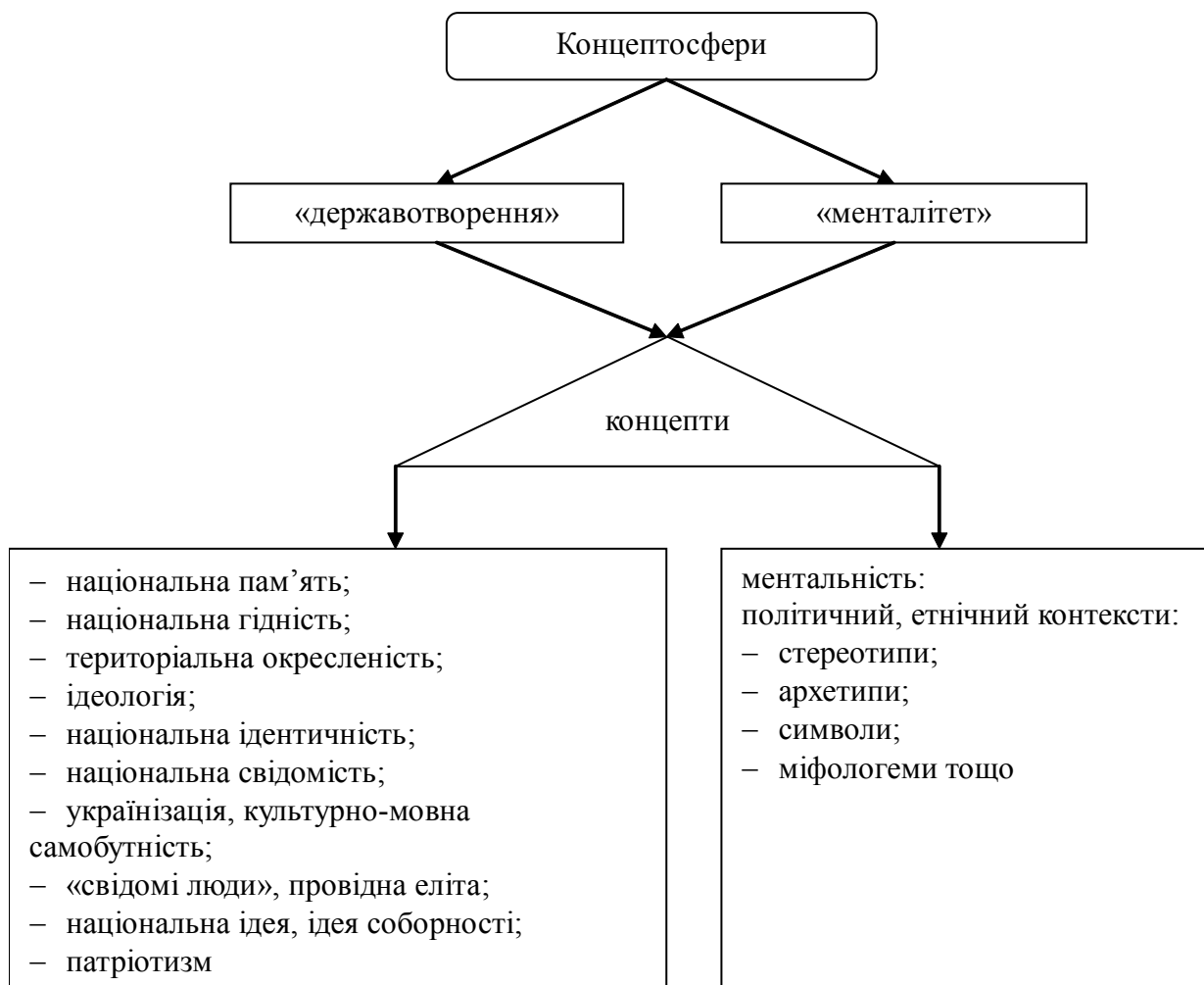

Рис. Складові національно-патріотичного дискурсу

Як наголошує П. Ющенко, для того, щоб національна ідея могла органічно об'єднати достатньо великі маси людей, необхідна наявність декількох (не лише політичних) спільних соціальних інститутів. Такими інститутами в історії людства, крім держави як основного політичного інституту, поставали церква, мова тощо [1, с. 104–150]. Саме такі інститути забезпечували формування стійкої масової комунікації, яка закріплювалася в єдиній символічній системі, яку створювала спільними зусиллями вся спільнота. Функціонування символічних систем та умови їх появи вже доволі ґрунтовно проаналізовані у світовій науці, наприклад, у праці К. Гірца [2, с. 104–150].

Так, основною метою молодіжних українських організацій в першій половині ХХ ст., зокрема “Союзу української молоді Канади” (СУМК), було виховання себе як ідейних членів організації та культурних членів свого народу. Народне виховання молодого покоління стало поважною частиною праці в усіх галузях життя канадських українців. Основними категоріями народного виховання вважалися такі: 1) промінь історії; 2) провідники народу (письменники, церковні діячі, співці та композитори, артисти рідного театру, вчені, дослідники мов та інші); 3) українська мова (“Тож сама українська мова є основою української душі, тою основою, на якій має ткатися твір – культурна людина з почуттям своєї народної гідності”); 4) українське письмо (“Коли не буде певної науки письма, мови, літератури, то перше на тім потерпить наша церква. Ввесь церковний обряд, спів, церковні книги, відправа Богослужень – всього цього неможливо буде виконувати без рідної мови, письма, книжки <...> Молоде покоління, яке виростало без знання рідної мови, письма, тим самим оставало позбавлене своєї релігії, оставало позбавлене найкращої частини свого життя – своєї культури. Нині вони є вже людьми пропавшими для свого народу, для української справи та безпритульними сиротами, які не мають себе куди притулити”); 5) молодь та ідеали (рідні інституції, рідні церкви, змагання одиниць, учених людей, які на народний вівар зложили свій вік та працю тощо); 6) “примірні матері” (“звичайні матері, без великого шкільного виховання, але зі здоровим розсудком, з отвореними на світ очима, з великою материнською щирістю”); 7) “навчання рідної мови дома”; 8) чистота української мови (“За чистоту рідної мови в Канаді так треба дбати, як дбаєте про чистоту одежі. Вона свідчить про характер людини. Головно матері, які промовляють до маленьких дітей, до немовлят та підростків повинні всіма силами старатися позбутися тих нових канадських словотворів”); рідна мова в публічних місцях; 9) український дім (“У багатьох випадках в Канаді український дім мусить заступати рідну церкву, рідну школу, бібліотеку, народні та історично-літературні свята тощо”); 10) домашня бібліотека; спільне читання в родині; 11) обов’язки жінки вдома (“Домашні обов’язки жінки-матері супроти свого народу лежать найбільше в тім, щоб виховати свідомих дітей, розумних членів, будучих громадян. Вплив на життя дому, на його характер, на спосіб життя має у своїх руках жінка. Отже, від уміння та способу життя жінки дома залежить і майбутнє народу”); 12) “домашня обстановка” (наприклад, оздоблення домівок українськими витворами ручного мистецтва); релігійні образи в хаті [3].

В українсько-канадському “Ілюстрованому народному календарі “Українського голосу” на переступний 1920 рік” ми знаходимо концептуальні засади і принципи національно-державного відродження українського суспільства, які автор статті з елементами публіцистики “Українські гроші” вбачає саме у ґрунтовній українізації всієї державної системи правительства Центральної Ради з формуванням Української Народної Республіки, що досі була зовсім російською: “В усіх урядах, від найнижчих до найвисших, заведено українську мову урядовою. Команда в армії стала відбуватись чисто по українській, яку жовнірство прийняло з найбільшим одушевленням; військові справи і перепись провадили ся по українській; на залізницях, поштах, судах, податкових урядах і т. д. все мусіло відбуватись в українській мові, на превелике озлоблене змосковщеного елемента по містах України. По фабриках і інших промислових заводах всюди дзвеніла мова України” [4, с. 128].

Отже, мова – основна ознака й найважливіша умова існування нації, запорука її повноцінної, плідної участі в духовному житті людства і власного поступального розвитку. Тому не тільки нація загалом, а й кожний її член зокрема зобов’язані всіма доступними цивілізованими методами оберігати власний мовно-культурний простір. Етнічна, культурна, мовна своєрідність – явища одного порядку з огляду на те, що безпосередньо впливають на формування особистості в процесі її соціалізації, освіти, адаптації дооб’єктивних умов її існування. Національна свідомість виявляється внаслідок громадянського самовизначення особистості щодо політичного, державного життя без залежності від її етнічної характеристики. А етнічна самосвідомість – це характеристика індивідуальної свідомості конкретної особистості стосовно етнічної спільноти, розуміння своєї приналежності до певної соціальної групи. Водночас ці дві форми самосвідомості особистості – показники суб’єктивного віднесення себе до певного типу культури, яке виявляється позитивним тоді, коли є насамперед усвідомлення рідної мови як засобу мислення, а також наявне усвідомлення власних світоглядних настанов. Така ідентифікація є складною формою самовизначення особистості не лише в контексті національному, а й загальнолюдському. Вона передбачає не тільки усвідомлення, а й високий рівень рефлексії духовних підвалин власного життя.

Література

1. Ющенко П. Національна ідея як матриця формування особистості: соціально-філософський аналіз : автореф. дис.... канд. філософ. наук: 09.00.03 / П. Ющенко ; НПУ ім. М. П. Драгоманова. – К., 2009. – 20 с.
2. Гірц К. Релігія як культурна система / К. Гірц // Інтерпретація культур [Текст] : вибрані есе ; [пер. з англ.]. – К. : Дух і літера, 2001. – 250 с.
3. На сторожі культури [з присвяченням двадцятиліттю культурної праці організації Союзу українок Канади]. – Вінніпег ; Ман : Союз українок Канади, 1947. – 30 с.
4. Українські гроші / редакційна стаття // Ілюстрований народний календар “Українського голосу” на переступний 1920 рік. – Річник пятий. – Вінніпег ; Ман : Українська видавнича спілка. – С. 128–136.

Кремпова Л.О.

аспірант

Класичний приватний університет, м. Запоріжжя

СУЧАСНИЙ СТАН ТА НЕОБХІДНІСТЬ УДОСКОНАЛЕННЯ ГАЛУЗІ РЕДАГУВАННЯ СЛОВНИКОВИХ ВИДАНЬ

Кінець ХХ ст. – початок ХХІ ст. в Україні ознаменувався надзвичайним підйомом лексикографічної діяльності та випуском великої кількості словників. Такий сплеск видавничої діяльності зумовлений в основному двома причинами.

Перша – це кардинальна зміна суспільно-політичної, економічної, культурної концепцій життя суспільства, розширення міжнародних зв'язків, впровадження комп'ютерних технологій, що привело до значних змін у словниковому складі української мови, появи ряду неологізмів, зміни значень існуючих слів. Мовні трансформації потрібно було фіксувати в нових лінгвістичних словниках.

Друга причина – збільшення випуску словникової продукції – стала наслідком першої. Зміна економічного устрою держави, поява великої кількості комерційних видавництв і потреба в лінгвістичних словниках українською мовою в практичній та освітній галузях призвели до видання великої кількості “масових”, комерційно вигідних і загальнодоступних словників. Проте механізму їх підготовки за нових умов розроблено не було, а систему централізованого випуску словників, коли кожен словниковий проект піддавався всебічному науковому аналізу і ставав подією в лінгвістичному світі, було зруйновано.

З іншого боку, наприкінці 50-х рр. ХХ ст. в теорії та практиці редагування за основу роботи над рукописом був прийнятий метод, який умовно можна назвати видовим. Суть цього методу полягала в тому, що відправним пунктом при редагуванні рукопису, крім загальних принципів теорії та методики редагування, стало врахування виду видання як типологічної множини значної кількості видань, яка сформувалася і реально існує на практиці. Прихильники видового підходу у редагуванні, зокрема Е. С. Ліхтенштейн та В.І. Соловйов, виділяли види видань на основі ряду ознак, за якими можна охарактеризувати будь-яке видання, а саме: характер інформації, цільове (функціональне) призначення, читацьку адресу. Тому вид видання також можна визначити як групу видань, об'єднаних характером інформації, цільовим (функціональним) призначенням і читацькою адресою (науково-популярні, літературно-художні, наукові та ін.). Існують й інші критерії виділення видів видань, у тому числі і словникових (наприклад, за знаковою природою інформації, матеріальною конструкцією, періодичністю, обсягом, складом основного тексту, структурою, характером обігу тощо), але всі вони базуються в основному на формальних ознаках.

Проблеми типології книги, виділення видів видань активно обговорювалися на сторінках книгознавчого друку (наприклад, у збірці “Книга: Исследования и материалы”), підручники з редагування склалися з урахуванням видового підходу (див. “Теорія і практика редагування” Е. С. Ліхтенштейна, Н. М. Сікорського та Н.М. Урнова (1964), “Редагування

окремих видів літератури” за ред. Н. М. Сікорського (1987), “Редакторська підготовка видань” за ред. С.Г. Антонової (2002)).

Стосовно довідкових видань порушувалися питання роботи редактора над енциклопедіями та довідниками (див., наприклад, вказані підручники з редагування окремих видів видань). Натомість, редагуванню лінгвістичних словників не було приділено належної уваги.

Таким чином, до сьогодні редактори стикаються з труднощами при роботі з лінгвістичними словниками через відсутність ясних і чітких теоретичних і методичних розробок у галузі редагування цього виду видань. Теоретичного узагальнення вимагає і реальний досвід редакторської роботи над словниками з точки зору українського книгознавства.

Пацера В.І.

підприємець, м. Запоріжжя

ЗВЕРНЕННЯ ДО РОСІЙСЬКОМОВНИХ І УКРАЇНОМОВНИХ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ

Шановні співгромадяни! Я теж російськомовний, оскільки моя сім'я (я, дружинна і десятирічний син) спілкується російською мовою. Хочу звернутися до вас з приводу обговорення в суспільстві проекту нового закону про мови в Україні.

Питання перше. Що станеться з українською мовою, якщо російська отримає статус другої державної? На мій погляд, – нічого страшного. Просто вона ставатиме поступово ще менш вживаною, ніж зараз. Значно зменшиться її застосування в документообігу, у теле-, радіоефірі, у мистецтві, у навчальних закладах, у спілкуванні. Чи зникне з часом українська мова зовсім? Навряд чи. Адже ще є дуже багато її носіїв по селах України, по всій Західній Україні. Та й у Східній Україні, і в Криму немало людей у містах просто люблять українську мову та завжди будуть нею спілкуватися і дітей навчати. Тож буде наша рідна мова потихеньку “жевріти” ще дуже й дуже довго. Адже не зникла вона повністю, коли ми були УРСР у складі Радянського Союзу, хоча шанси зникнути були непогані.

Та давайте уявімо, а що буде, якщо з часом українська мова таки зникне. Катастрофа?.. Для того, хто щиро її любить, – можливо. А якщо просто перебудувати свою свідомість, якщо вивчити і сприйняти російську чи англійську, як свою, а разом з мовами сприйняти й інші культури, то начебто й нормально. Люди навіть живуть на чужині, і нічого. І ще бувають і щасливішими за нас (ностальгія – то дрібниці). Ми ж зараз громадяни світу... Загубляться із часом, наприклад, Тарас Шевченко, Іван Франко, Леся Українка та багато інших, так хіба ж мало людство втратило на своєму тернистому шляху до щастя?.. А хто без них зовсім не може, то нехай перекладає на ту мову, що ще не вмерла. До речі, якщо не буде мови, як буде називатися наш народ?.. То нехай потім якось назвемось...

Отже, з цих міркувань можна вводити другу державну мову.

Питання друге. Що станеться з Українською державою, якщо російська мова отримає статус другої державної? Тут не до жартів. Хоча, якщо ми не

бажаємо існування Української держави, тоді все зрозуміло, і розмову можна закінчувати ще не розпочавши. Однак, якщо ми таки будуємо свою Українську державу, то скажіть мені, будь ласка, якими будуть її ознаки, для кого ми її будуємо?

Ще недавно в новітній історії світу існував принцип “непорушності кордонів”. Тобто, держави можуть мати найрізноманітніші відносини з іншими країнами, можуть бути добрими сусідами, можуть вести торгові війни, можуть вступати навіть у воєнні конфлікти, але ніхто не має права змінювати кордонів держав, усталених на цей час. Такий принцип був до певної міри гарантією існування держав. Однак не всі країни він задовольняв, і його порушили (не будемо уточнювати хто). Відтепер на територію будь-якої держави можна зазіхати, була би тільки “поважна” причина, що за розвитку сучасних технологій впливу легко влаштувати.

Крім того ми ні зовнішньо, ні за поведінкою ніяк радикально не відрізняємось від народів сусідніх країн, території яких з нами межують.

Тож мова в нас залишається єдиним і останнім форпостом, на який спирається Українська держава. Для нас доки існує єдина державна українська мова, доти існує Україна. Тому я звертаюсь до російськомовних громадян: “Хочемо жити у своїй вільній Україні – маємо впроваджувати, розвивати, захищати єдину державну українську мову!”

Питання третє. Що робити, щоб мова була єдина, а в суспільстві панувала злагода? Давайте повернемося до того стану, який існував на час останнього перепису населення, коли 67% дорослого населення визнали українську мову рідною. Рідною її назвала моя теща, татарка за національністю. Вона вже майже забула свою татарську мову, українську ще не вивчила, спілкується тільки російською, але чомусь українська – її рідна.

Мій десятирічний син вчиться в російськомовній школі. І коли в підручнику з української мови (для російськомовних шкіл) він прочитав завдання “перекладіть рідною мовою”, то спитав: “що мені робити?” Я відповів: “То переклади на російську”. На що він сказав: “Ти що, тату, я не буду перекладати, я кому завгодно поясню, що українська мова – моя рідна”. Таких людей досить багато.

Заслуговує на увагу той факт, що тих людей, хто українську мову назвали рідною, більше, ніж тих, хто нею користується. Значна частина населення інтуїтивно відчуває потребу в єдиній державній мові.

Тож що змінилося з того часу? Чому спротив єдиній державній українській мові дещо збільшився, чому ми заговорили про другу державну мову? Можливо, тому що за “помаранчевої” влади ми аж занадто активно почали відновлювати в правах українську мову, і не всім російськомовним це сподобалось?..

Щоб відновити лояльне ставлення до української мови, давайте пообіцяємо, як у дитячому садку (у нас же молоденька держава): “Ми більше так не будемо”.

Хай українська залишається єдиною державною. Давайте радикально впроваджувати її тільки там, де по іншому не можна, наприклад: ведення

документації, армія, назви вулиць, міст і написи на вулицях, установах і організаціях тощо.

Решта – не регламентується. Звичайно, бажано всім державним чиновникам розмовляти державною мовою, але постає питання потрібної кількості україномовних чиновників? Так само бажано, щоб навчання у вищій школі провадилося тільки українською, для чого потрібна певна кількість україномовних викладачів. Тому давайте не поспішати. Давайте дамо можливість російськомовним громадянам опанувати українську в такому темпі, в якому вони самі цього хочуть. А вони хочуть, немає сумніву, так само, як хочуть, щоб Україна була самостійною і, взагалі, щоб вона була.

Давайте впроваджувати нашу мову за допомогою мистецтва. Дарма, що кажуть про засилля російської в засобах масової інформації, адже не звертають уваги на це співаки Руслана, О. Пономарьов, гурт “Океан Ельзи” та інші, а українська мова отримує від їх мистецької діяльності користі більше, ніж від багатьох законів.

Давайте (це звернення до україномовних) просто розмовляти рідною мовою, де тільки можливо, але ввічливо й толерантно, тоді ми обов’язково отримаємо у відповідь від російськомовних зусилля опанувати українську, але вони будуть добровільними, щирими й тому ефективними.

Хтось може заперечити, що в деяких сферах ужитку, українська мова звучить дещо незграбно, але то, як кажуть росіяни, “снепривычки”. Натомість прикладів, що підкреслюють красу, багатство й неповторність нашої мови, можна навести безліч. Яюсь мені довелося почути жартівливий тост: “За шалене кохання до нестями з несамовитими пестощами!”

Я спробував озвучити це російською, але не зміг. Мабуть не знайдеться у світі мови, на якій би ця фраза звучала б так красиво і весело.

Давайте ще раз перечитаємо наших поетів...

Давайте послухаємо ліричних українських пісень...

Давайте подивимося, як гуляють весілля в селах України...

Давайте ще раз здивуємося красі й неповторності нашої мови...

Тож, я звертаюся до російськомовних, україномовних й усіх громадян нашої країни: “Давайте оберігати та плекати НАШУ ДЕРЖАВНУ УКРАЇНСЬКУ МОВУ, і “чистіша від сльози вона хай буде””.

Тарасенко С.О.

магістрант

Київський національний університет ім. Тараса Шевченка

МОВА ЯК НЕВІДДІЛЬНА ОЗНАКА НАЦІЇ

Без мови нашої, юначе, й народу нашого нема...

В. Сосюра

Мовою нації визначається моральне здоров’я народу, його розвинутість, освіченість, культурність. Усунути деформацію мови, очистити її від спотворень, повернути нашій мові справжню народну красу – це справа честі

всіх нас, і старших, і молодших, це природний обов'язок кожного перед незалежною, вільною Україною [1, с. 5]. Саме так звертався до свого народу Олесь Гончар. З болем писав про трагічну історію свого народу Іван Франко: “Сотні бід тяглись за нами вслід, щоб нашу честь, язик, ім'я затерти...” Це тертя продовжується і досьогодні. Тривале фізичне та духовне насильство над усім, що стосувалося українців як нації, призвело до відчуження народу від власної культури; переривалися традиції, руйнувалися віками формовані норми.

Мова народу – невіддільна ознака нації, один з найістотніших чинників її самовиявлення і світосприйняття, важливий показник її життєздатності й духовності. Нація – це найвища форма організації суспільства, саме в ній створюються умови для повного розкриття життєвих сил і можливостей окремої людини.

Мовна особистість формується з розвитком ментальних рис. Ментальність – ознака етнопсихології, під якою розуміють властиві даній нації стиль життя, культури, системи цінностей, поглядів, світогляду, рис характеру, норм поведінки [3, с. 109]. Мова – душа народу, його характер, темперамент. Звички формуються в людині з перших років життя (навіть ще в утробі матері) тим оточенням, яке дитина бачить кожного дня біля себе, а далі під впливом того мовного середовища, в якому перебуває сама. “З ким поведешся, того й наберешся”, – говорить усна народна творчість, і це життєва правда.

Українська мова – милозвучна, співуча, мелодійна, чарівна та прекрасна. З дитинства потрібно пестити любов і красу до своєї мови, збагачувати словник і постійно вдосконалювати своє мовлення. Українська літературна мова склалася на основі південно-східних діалектів, вбираючи в себе елементи інших говорів. При мовному контакті маємо взаємне посилення чи ослаблення звукових хвиль, що називаємо інтерференцією. Так виникає двомовність [4, с. 141]. Українсько-російську двомовність у нашій державі ми маємо масову й близькоспоріднену (70 років впливу СРСР). Маємо явище білінгвізму – уживання двох мов у межах певної соціальної спільноти, передусім держави: російсько-український білінгвізм в Україні, французько-англійський білінгвізм у Канаді.

Сучасний стан українсько-російської двомовності породжує суржик (змішування мовних систем). Лінгвоцид (мововбивство) – це свідоме, цілеспрямоване знищення окремої мови як головної ознаки етносу – народності, нації. Він спрямований проти писемної форми мовлення найперше, а кінцевою метою його є не геноцид (фізичне винищення певного народу), а етноцид – ліквідація цього народу як окремої культурно-історичної спільноти [2, с. 21]. Спостерігаючи за групами населення: літні люди та молодь, можна стверджувати, що і в першій і в другій групі є грамотні люди, які мають вищий ступінь мовної компетенції. Чим вищий ступінь компетентності, тим нижчий ступінь змішування двох мовних систем.

Російській мові як функції засобу спілкування між людьми вдалося у певний період часу витіснити і замінити українську мову на значній території України. Створилася “російська” ситуація, коли не мігранти змушені докладати зусиль проти їх асиміляції з корінним населенням, а навпаки, національно свідомі українці змушені захищати свої культурні цінності від мігрантів.

Отже, домінування російської мови – наслідок русифікаторської політики колишнього режиму. Боляче стає від того, що до керування країною потрапляють люди, які не знали, не знають і не хочуть знати державної мови.

Знати мову своєї країни – обов'язок кожного громадянина. Українська мова є мовою українського народу, отже, вона й тільки вона повинна бути рідною для кожного, хто вважає себе приналежним до української нації. Рівень духовного розвитку – це словник мови та граматики; словник – це те, що нація знає про світ, а граматика – те, як вона про цей світ говорить.

Хто ж повинен узяти на свої плечі основний тягар формування українського менталітету? Перш за все – це українська національна ідея, виразником якої має стати український Президент, еліта нації, українська церква, державна українська мова, школа, газети, книги, радіо й телебачення [3, с. 86].

Література

1. Антисуржик / за ред. О. Сербенської. – Л. : Світ, 1994. – С. 145.
2. Іванишин В. Мова і нація / В. Іванишин, Я. Радевич-Винницький. – Дрогобич : Відродження, 1994. – С. 218.
3. Лопушинський І. Формування та реалізація державної мовної політики в галузі освіти України: досвід, проблеми та перспективи : монографія / І. Лопушинський – К., 2006. – С. 456.
4. Плющ Н. Сучасна українська мова. Орфоепія : навчальний посібник / Н. Плющ, В. Бондаренко. – К., 2007. – С. 207.

Ткаченко О.В.

голова ЗОО ВУТ “Просвіта” ім. Т. Шевченка

ДОЛЯ МОВИ – ДОЛЯ НАРОДУ

Російськомовні українці, тобто ті, у кого рідна мова російська, не існують. Є українці, які знають і часом користуються російською. А ті з українців, хто використовує у спілкуванні тільки мову сусідньої держави, забуваючи етнічну, рідну мову – є тяжкохворими людьми. І їхня хвороба існує, як грибок, як ракова зляквісна пухлина, Відомий політик сказав: “Чужою мовою розмовляють, або гості, або вороги-окупанти, або хворі”.

Більшості свідомих українців зрозуміло, що частина наших співвітчизників, котрі не бажають дотримуватися батьківських заповітів, у тому числі тих, які стосуються мовного питання, тяжко хворі – духовні каліки, що самі в цьому й винні.

Так, деяка частина етнічних українців у щоденному спілкуванні більше користується мовою сусідньої держави, російською, ніж своєю рідною, материнською, що є хворобою. Через це не можна таких людей засуджувати, їх потрібно лікувати, оскільки вони потребують сторонньої допомоги, зокрема такої, що стосується запровадження програми підтримки та розвитку української мови в Україні. Необхідно пам'ятати: якщо не зупинити русифікацію населення, то це може призвести до знищення українців, як нації.

Якщо повернутися до середньовіччя, то побачимо, що в Туреччині яничари були найбільш кваліфікованими, надійними та дисциплінованими представниками імперського суспільства, виховані воїнами, елітою султана. Однак ми знаємо долю цих людей, з яких причин вони були оплотом та загрозою для всього навколишнього світу. Звісно, ми засуджуємо такі дії тодішньої політики Туреччини, оскільки чітко розуміємо – насильно забирати немовля у матері – це є тяжким злочином. Відбирати у беззахисної дитини її мову, культуру, духовність і нав'язувати чужинські цінності, одним з пунктів яких є вбивство своєї рідної матері, родини, народу, знищення країни своїх батьків, що є не менш тяжким злочином. Чи хочемо ми, щоб Україну називали країною яничарів?

На нашу думку, категорії “російськомовні українці” не існує. Дехто зацікавлений у тому, щоб вона існувала, а тому і вдовбує в українські душі чужорідну культуру мислення і як наслідок деморалізує, сковує позитивну енергію, необхідну для розвитку нації. Цей ланцюг необхідно перервати, починаючи із самих себе: маємо всюди, де б не були, розмовляти рідною українською мовою та спонукати до цього інших.

Часто доводиться чути подібні розмови: і знаємо українську, і любимо її, і поважаємо, але... Але боїмося першими заговорити до співрозмовника, чекаємо, що це зробить хтось інший, а вже потім підтримаємо. Останнім часом такі українці зустрічаються дуже часто. Починаєш з ними розмовляти рідною і бачиш, як обличчя в них світлішає, з'являється посмішка, жвавішає розмова. Виникає відчуття, ніби ми завжди, крім української, і не спілкувалися. Однак часто ці люди в присутності співрозмовника, ведучи розмову зі сторонніми людьми, або зі своїми підлеглими, особливо телефоном, переходять на російську. Дуже шкода, що ніяк не можемо побороти в собі раба, почуття меншовартості, не можемо, а можливо не хочемо встати з колін і заявити на весь світ: “Я – людина!”

Російськомовних українців ніколи не існувало та існувати не може, ще й тому, що українцем є той, хто є українцем за походженням. В етнічного українця українська рідна мова, рідна за походженням. Все інше від лукавого. А лукавий нав'язує нам ярлик “російськомовні” вводячи в оману довірливих українців та діючи за принципом розділяй та владарюй. Проте відомо, що в Україні 77% етнічних українців, решта (23%) є національною меншиною, у тому числі й 13% росіян. З цього і потрібно виходити, будуючи мовну політику держави. Прикладом позитивного вирішення мовного питання може стати багато країн світу, які побороти подібні перекручення. Наприклад: країна Ізраїль, яка повернулася із забуття та запровадила мертву рідну мову ідіш як державну мову, що стосується побуту.

Українська мова протягом віків довела свою життєздатність, але вона конче потребує підтримки, благає про допомогу. Зміцнювати мову – означає зміцнювати Україну, себе, своє етнічне коріння в дітях, онуках, зміцнювати наше загальне майбутнє.

Процес тероризму стосовно нашої мови було розпочато дуже давно: гоніння, тортури, розстріли, репресії, голодомори, – все разом діяло проти української мови. Головним нищівником української мови в Україні та за її межами була й лишається “імперська Москва”. Те, що робили московські царі

до 1917 р. стосовно нищення української мови, було ганебним і мерзенним. А вже те, що робили комуністичні московські герострати, було кримінальним злочином, який називається геноцидом. Таким чином, десятки мільйонів українців було знищено фізично. А тих, хто залишився, зробили духовними каліками, “іванами”, які не пам’ятають свого роду. Їм методично повбивали у голову: “України не було і не буде, української мови не було і не буде”. Як наслідок, маємо сьогодні велику кількість духовних мутантів, які втратили зв’язок поколінь, що втратили рідне коріння. Живуть такі “рослини” і навіть не здогадуються, у чому причина їх життєвих труднощів та негараздів.

З утвердженням незалежності фронт оборони для української мови не зменшився. Тероризування української мови продовжується. Однак Україна повинна бути українською! Якщо Україна незалежна, то і мова її повинна бути незалежною, своя, а не сусідньої держави. Проте саме в умовах незалежності владні структури розгорнули небачену русифікацію. “Братам по крові” є неприйнятною наша мова. Виступаючи проти культури, проти мови нашого народу, ці промосковські сили є такими ж самими агресорами, окупантами, поневолювачами та вбивцями, оскільки своїми діями творять геноцид – винищення народів. Вони займаються духовною кастрацією інших народів. І руки їхні в крові, у великій людській крові, бо знищують не одиниці людських істот, а цілі народи. Щоб вижити багатьом доводилося маскуватися, зливатися з безликою юрбою, втрачаючи самоідентичність, і звісно, на рівні підсвідомості спрацьовує схема самозахисту, яка переходить у зтяжну душевну хворобу, хронічні наслідки якої будуть нам шкодити ще довгий час.

У перші роки існування СРСР налічувалося 190 націй і народностей на його території, а на час розпаду СРСР їх залишилось тільки 90. Серед них і Україна. Росія вважає себе правонаступницею СРСР, тому неважко збагнути, що може статися з нами, українцями, з українською мовою, якщо ми, українці і надалі будемо байдужими до своєї мови, до своєї долі, до долі наших дітей і онуків.

Сьогодні, з-поміж знедолених людей, які втратили батьківське коріння, рідну – етнічну українську мову, постає все більша кількість тих, хто розуміє усю трагічність ситуації, що склалася. Живучи з чужою мовою на устах, вони поступово згадують чийх батьків діти, встають на повний зріст, але гордо підняти голову та заявити українською мовою всьому світу, а перш за все самому собі: “Я українець” у них поки що не вистачає сили волі. Дуже міцно тримають їх ті заявлені стереотипи, шаблони меншовартості та висміювання всього українського. Їм говорять: “что ти ламаєш язык, всю жизнь говорил на русском, а тепер занимаешься ерундой”. До цього “зросійщеного” лементу додаються поради наших, україномовних, “високоосвічених”, вони також говорять: “Не сором нас своєю поганою вимовою. Ти спочатку добре вивчи українську, а тоді вже розмовляй нею”.

Але на власному досвіді стверджую, що перейти українцю на використання рідної української мови принаймні на побутовому рівні не так вже й складно. Всім тим, хто цього бажає запропоновано таку схему. Якщо людина погано володіє етнічною рідною мовою, але щиро прагне називатися українцем, водночас стидається насмішок недоброзичливців та “високоосвічених”, щоб почати розмовляти, радимо, по перше, твердо засвоїти правило: “Якщо я (українець за

походженням) не буду вивчати українську мову, жити українським життям, українською духовністю, що заповідали прабатьки, які тисячоліттями передавали цей безцінний скарб із вуст в уста, то хто ж тоді буде?"; по друге, – почати з того, що звертатися у побуті, а також до всіх, хто Вас не знає українською. У крамниці, сказати продавцю кілька речень: “Доброго дня”, “Дайте мені будь ласка пляшку олії” чи то у транспорті, чи то будь де, звертатися до незнайомих людей українською: “Скажіть будь ласка котра година” “Як проїхати до головпоштамту”. Неймовірний позитивний ефект від цих вправ можна відчутти з першого дня. По-перше, той, до кого Ви звертаєтесь, Вас не знає, тому відсутній осуд на зразок: “Не ламай язик, всю жизнь розговаривал на руском, а теперь...”. По-друге, на Вашу адресу почнуть надходити компліменти та слова подяки (будуть казати: “А Ви звідки? У вас така гарна вимова, що рідкість для нашого міста”). І ці позитивні відгуки стимулюють до продовження застосування відповідної методики. Пройде час місяць, другий, рік, другий, третій, і Ви сміливо зможете говорити будь де, виключно українською. Вас не зупинять більше посмішки з приводу поганої українську, адже Ви будете поважати себе і буде за що пишатися собою. Ваша рідна українська на той час вже буде міцним захистом та порадником у побудові Вашого свідомого, проукраїнського, життєвого шляху, який заповідали сивочолі батьки.

Величезна кількість українців живуть сьогодні як тварини тому, що відірвані від рідної духовності, від рідної культури. Проте незабаром вони прокинуться й перетворяться зі знахабнілої, напівграмотної дикої юрби, з тих, хто живе на цій землі, їсть її сало та хліб, робить все можливе і неможливе, тягне Україну в прірву невігластва та пекельного вічного занедбанства, на цивілізованих, достойних людей, з хохлів-безбатченків, про яких Т. Шевченко писав: “За шмат гнилої ковбаси у тебе хоч матір попроси, то віддаси”, преретворяться на щирих справжніх українців.

Світова історія свідчить, що мовне питання в кожній країні є ключовим питанням. Мова – це найвищий державний пріоритет у світі.

Українці тільки тоді відчують нормальне ставлення до себе і до своєї мови, коли самі навчаться поважати себе. Поки ми будемо тільки скиглити й догоджати чужинцям – ми ніколи не станемо шанованими людьми, шанованою нацією.

До національних меншин, які проживають на нашій землі, висловлюємо прохання – лояльно ставитися, поважати українські цінності, українську мову – як що їсте український хліб, не йдіть на поводу у мутантів, які, живучі в Україні, люто ненавидять усе українське.

Все в Україні буде добре, всі її сини та доньки рано чи пізно повернуться до рідного дому, рідної культури та духовності, рідної етнічної української мови. І тоді, українській нації та всім, хто проживає на цій святій для кожного українця землі буде радість та щастя на многії літа.

Слава кожному з Нас, слава Богу та слава Україні!

РЕЗОЛЮЦІЯ

I Всеукраїнської науково-практичної та громадсько-політичної конференції “СУСПІЛЬСТВО І МОВА: СОЦІОКУЛЬТУРНІ ВИМІРИ”, 14–15 жовтня 2012 р. м. Запоріжжя

Заслухавши та обговоривши доповіді й виступи, які були виголошені на конференції, її учасники констатують:

1. Із часу прийняття Закону “Про мови в Українській РСР..”, положення якого діють також і в сучасній Україні, мовна ситуація на користь широкого використання у всіх сферах суспільства української мови суттєво не покращилась. Навпаки, впродовж майже всіх років незалежності суспільству нав’язується думка про необхідність впровадження в Україні другої державної (офіційної, що юридично тотожне державному статусу) мови, якою має бути російська. Нічого не маючи проти широкого її використання, оскільки це чітко зафіксовано в п.3 ст. 10 Конституції, де йдеться: “В Україні гарантується вільний розвиток, використання і *захист* (виділено нами – учасниками конференції) російської, інших мов національних меншин України”, зазначимо, що такого *захисту* української мови з боку держави немає. Через це, мабуть, не дивно від людей, які є гарантами дотримання конституційних прав громадян чути заяви, що свідчать про намагання фактично обмежити сфери використання української мови як державної. Більше того, багато обласних рад, попри протести органів прокуратури, приймають рішення про надання російській мові статусу регіональної, що повністю виключає використання української мови як державної як в діловодстві, так і тим паче в практиці живого мовлення. Зазначимо також, що Закон “Про мови..” приймався у 1989 році як такий, що має виправити історичну несправедливість по відношенню до української мови, заборона використання якої була офіційною політикою як царської Росії, так і її витіснення в часи СРСР.

2. Суб’єкти законодавчої ініціативи повинні виходити з того, що, по-перше, закон є проявом незмінності, тому не варто постійно вносити зміни, тим більше радикальні, в діючі закони, а докладати максимальних зусиль для розробки механізмів виконання їх вимог; по-друге, при прийнятті законів, які відносяться до сфери духовного й душевного життя людини, не слід апелювати до арифметичної більшості – будь-які законодавчі рішення мають бути сприйняті кожною людиною, оскільки кожна з них, як це виражено в ст.1 “Декларації прав людини і громадянина”, має право на рівність у гідності й достоїнстві, принижувати які неприпустимо. Звичайно, це складно, але ще гірше те, що закони, особливо гуманітарного змісту, тим паче душевного, а саме такими є закони мовно-культурного характеру, замість привнесення в суспільство миру і злагоди вносять неспокій, протистояння і ворожнечу. А це неодмінно відбудеться в разі непродуманого прийняття змін до чинного Закону “Про мови..” або ж взагалі нового Закону з утвердженням двох мов як державних. Так, уже в чинній Конституції України ст.10 чітко гарантує російській мові *захист*, а щодо української такого важливого терміна не запропоновано. Її пункт 2 носить аморфний характер, що, зважаючи на тривалі

дискусії 1996 року з приводу прийняття статті в цілому, призвело до юридичної і фактичної практики беззахисності. Якщо порівняти зміст п.2 і п.3, то нерівність очевидна: “Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови у всіх сферах суспільного життя на всій території України”. А вже зобов’язання держави “*забезпечувати розвиток*” і “*гарантувати вільний розвиток, використання і захист російської..*” якісно різні величини.

3. При підготовці та прийнятті в майбутньому нового Закону “Про мови в Україні” навести у преамбулі чіткі нормативні визначення того, який зміст вкладається в основні юридичні терміни. До них, на нашу думку, слід віднести “рідна мова”, “державна мова”, “мова ділового листування”, “мова спілкування в державних установах службовців між собою та з громадянами”, “регіональна мова” та ін. Це потрібно для того, щоб чітко, виразно й максимально однозначно виявляти факти порушення закону та притягати порушників до відповідальності. Незалежно від знання і ставлення до української мови вона об’єктивно є рідною для всіх етнічних українців. Ми не можемо погодитись із думкою, що в Україні начебто звужується сфера використання російської мови на тій підставі, що, порівняно з радянським періодом, зменшилась кількість навчально-освітніх закладів, в яких викладання ведеться не російською мовою. Викладацький досвід переконливо доводить, що звіти не відповідають реаліям, тому, як це не прикро, в умовах незалежної України сфера використання української мови суттєво звузилась. Між тим науковцям відомо, що *мова є первинною духовною формою державності*, властивої кожному народові, *оскільки саме вона не примусово-силовими методами об’єднує людей спільним розумінням їх життєвих потреб та інтересів*. Важливо, щоб політичні діячі, які мають статус суб’єктів законодавчої ініціативи, дослуховувались до науковців, які такої можливості позбавлені. Перевага науковців також у тому, що вони мислять не партійними (вузькими та кон’юнктурними), а загальними категоріями як категоріями *суспільного загалу* в цілому.

4. Розробці будь-яких реформаторських законопроектів мають передувати ретельні соціологічні дослідження. Потрібно зважати на те, що правові держави та громадянський тип суспільства почали утверджуватись із часу відкриття закону, відповідно до якого *громадська думка править світом*. Отже, її потрібно вивчати і класти в основу, зважаючи на те, що її зміст, як правило, не змінюється раптово і швидко, тим більше під тиском адміністративних рішень і указів, а поступово, внаслідок широкої просвітницької роботи як громадських організацій, так і державних інститутів, які повинні й зобов’язані максимально сприяти їх діяльності. Між тим Всеукраїнське товариство “Просвіта” такої підтримки не має, хоча саме на його основі розпочався широкий демократично-правовий розвиток українського суспільства. Ми переконані, що залучення науковців, які є членами цього товариства зі славною історією, допоможе суб’єктам законотворчості виявити основні виміри громадської думки відносно мовного і взагалі соціокультурного розвитку суспільства. Принаймні очевидно, що в мовному аспекті, для прикладу, так звана “російськомовність” не означає, по-перше, приналежності людини до російського народу та російської соціокультурної і політико-

державної ідентичності; по-друге, схвалення ними своєї віднесеності до національної меншини через те, що вони ідентифікують себе як свідомі носії російської мови та культури; по-третє, того факту, що ці категорії громадян або не володіють українською мовою, або ж зневажливо ставляться до української мови та культури, або ж взагалі не бажають бути представниками української політичної нації; по-четверте, що російськомовні українці виступають за надання російській мові статусу державної, і навпаки, що свідомі російської соціокультурної самоідентифікації громадяни безумовно бажають закріпити за російською мовою статус другої державної. Отже, перш ніж вносити певні законодавчі ініціативи щодо мовної політики потрібно враховувати вище наведені міркування, а не керуватися лише тим, що записано в їх партійних програмах. Всякі порівняння української мови з російською за їх потужністю, вимоги забезпечити їх конкуренцію на українському просторі є недопустимими. Рідна мова має бути поза конкуренцією.

5. Варто, проголошуючи європейський вибір країни, виходити з того, що Україна, за міжнародною класифікацією, належить до моноетнічних держав, оскільки в ній кількість громадян, які визнають себе українцями, складає переважну більшість (73%). Звичайно, що, формуючи сучасну державу, йдеться про українську політичну націю, тому така термінологія взагалі видається застарілою й архаїчною. Звідси необхідність єдиної державної мови має обґрунтовуватись не стільки на етнічному, скільки на політико-правовому ґрунті, який передбачає наявність тотожності між назвою держави як політичного владно-управлінського інституту і держави, первинним фундаментом якої, як зазначено в п.1, є мова і відповідна суспільно-політична і соціокультурна історична традиція державотворення корінного народу, який проживав на певній території впродовж тисячоліття.

6. Оскільки кожному громадянину країни гарантується право бути обраним до органів державної влади, потрібно конституційно за кожним із них закріпити зобов'язувальне право вільно володіти українською мовою. У зв'язку з цим є неприпустимою практика скорочення кількості закладів освіти, як середнього, так і вищого рівня, в яких навчальний процес провадиться українською мовою. Соціологічні дослідження показують, що для молоді мовна проблема не є такою, яка хвилює її найбільшою мірою – великих труднощів в оволодінні кількома мовами молоді люди не відчувають. Це ж стосується інших громадян, які мовний фактор (збільшення кількості державних мов) відносять до третього десятка життєвих пріоритетів. Тому нас вражає політика Міністерства освіти й науки, молоді та спорту та його керівника Д.В. Табачника, заяви якого відносно державної мови несумісні зі статусом державного службовця високого рангу. До речі, батьки, діти яких навчаються в українських школах, бажають, щоб їх діти вільно володіли українською мовою, і впевнені, що російській мові і культурі сьогодні нічого не загрожує.

7. Неправомірним є широке використання політиками непродуманих та невиважених мовних штампів. Так, якщо в Україні в паспорті громадян відсутня графа про національність, то на якій підставі тих, хто розмовляє російською мовою, відносити до росіян? Адже в самій Росії всі її громадяни, попри

національні відмінності, є росіянами. Аналогічно, якщо будується громадянське суспільство як базис політичної нації, то всі громадяни є українцями – представниками, як записано в Преамбулі до Конституції України, „Українського народу – громадян України всіх національностей”. Досить невизначеним і тому спекулятивним є також використання терміна „рідна мова”. Це – очевидний ідеологічний рецидив колишнього СРСР, який популяризувався як союз братніх народів, але в самій назві якого національний чинник був відсутній. Якщо йти за семантикою слова, то рідна – це народна, тобто мова рідного народу. Один із варіантів забезпечення представників різних національностей України від політичних спекуляцій відносно проблеми „рідної мови” – не виставляти його в анкетах при перепису населення. Із цього питання також варто провести якісні соціологічні та соціолінгвістичні дослідження.

8. Досить виважено слід підходити до проблеми порівняння мов та їх ненаукової метафоричної класифікації на могутні, великі, багаті та нібито бідні. Мова кожного народу є самодостатньою для вираження властивих йому духовних потреб та інтересів. І цим вона цінна. Зникнення мов всією науковою і соціокультурною громадськістю вважається таким, що духовно збіднює людство. Слід також враховувати, що багатства мов є продуктом лексичних запозичень з інших мов, які, для прикладу, в українській та російській мовах становлять понад 50%. Як і те, що суттєвий вплив на російську мову в усіх її складових здійснила українська мова XVIII ст. Це означає, що мови сучасних цивілізованих народів інтернаціональні, отже, не є суто етнічними. Суть в розумінні того, що духовне багатство людини як засіб формування її в якості моральної істоти безпосередньо залежить від культури мовлення, яку визначає високе літературно-поетичне й пісенно-поетичне мистецтво. Між тим ми є свідками того, що поступово зникає з ужитку вислів „українська мова”, натомість іронічно вживається термін „державна мова”.

9. Наступну конференцію з піднятих проблем провести у жовтні 2012 року. Учасники конференції звертаються до небайдужих громадян, в першу чергу до представників влади та інтелігенції, з розумінням підійти до нашої резолюції та сприйняти її зміст як заклик до спільного толерантного обговорення піднятих в ній питань.

ЗВЕРНЕННЯ
учасників I Всеукраїнської науково-практичної
та громадсько-політичної конференції
“СУСПІЛЬСТВО І МОВА: СОЦІОКУЛЬТУРНІ ВИМІРИ”,
членів ЗОО ВУТ „Просвіта” ім. Т. Шевченка, Січового духовного братства
ДО ВСІХ УКРАЇНЦІВ, В УКРАЇНІ СУЩИХ

Двадцять років розвитку незалежної України засвідчили, що українці здатні на вперту і послідовну боротьбу за національне самоствердження. Саме завдяки цьому зростає у світі авторитет української нації.

Самоствердження починається зі свого дому, своєї родини, самого себе, з духовного життя і духовної творчості, із збереження і творення духу свого народу. Засобом цієї творчості є рідна мова. Існування народу, нації, етносу, існування відповідних державних структур, держави взагалі залежить від того, чи зберігається і чи твориться, розвивається дух народу, національний дух. Який національний характер духу панує в масах громадян, такою національною природою буде і їх держава.

У зв'язку з цим ми звертаємо увагу на вільні чи невольні помилки, які побутують серед українців сьогодні і які заважають їм у їх духовній творчості та в національному самоствердженні.

Першою помилкою є поширене тлумачення поняття “рідна мова” не як мови рідного народу, а як мови, якою людина користується повсякденно, тим паче з дитинства, яку любить і вважає рідною, обрала за рідну. Ще говорять, що це мова, якою думає людина.

Помилка полягає в тому, що, по-перше, мисленнєві процеси використовують певну мову як засіб у внутрішньому діалозі, мовне кодування думки, подібне до їх запису на папері. Ці процеси можуть відбуватися засобами різних мов, у тому числі й чужих, іноземних. Закодована в мові і передана іншій людині та сприйнята іншою людиною думка є духовним явищем. Яка етнічна мова, такий етнічний дух творить людина – рідний або нерідний, чужий, хоча за змістом і позитивний.

По-друге, мова рідна не обов'язково та, яку знаєш і якою користуєшся. Подібно до рідної матері, яку, трапляється, людина і не знає. Треба її знайти, зустрітися з нею, прийняти у свою душу – до емоційно-сміслового змісту сукупності своїх психічних явищ.

Другою помилкою є не менш поширене тлумачення поняття “російськомовні (англомовні, польськомовні та інші) українці”. Дехто вважає, що це люди, які вже ніколи не приймуть української мови, чужі їй і повинні вже до кінця днів своїх користуватися тільки чужою мовою, нею здійснювати свою духовну творчість.

Водночас російськомовні українці це ті, хто запозичив чужу мову через історичні умови, подекуди надто жорстокі. Це наслідок успішного самоствердження імперії з її титульним народом, наслідок політики асиміляції інших народів.

Вказані помилки в трактуванні мовних питань є *духовними* (емоційно–

смысловими) *вірусами* (подібно до комп'ютерних вірусів), які впроваджуються в душі, у свідомість підкорених народів з метою успішної їх асиміляції. Вони руйнують волю, віру в себе та свій народ, розхитують стійкість у спілкуванні рідною мовою, отруюють українців комплексом національної меншовартості.

На сьогодні в Україні зберігається інерція старої імперської асиміляції, царської та більшовицької, або комуністичної. Зберігається цілий комплекс духовних вірусів: українська мова – це “мова села”, українською говорять “погані люди” – націоналісти. Виникають страхи: страх за кар’єру, за діловий, торговий успіх, страх, що тут, в Україні, якийсь громадянин, тим паче в чинах скаже, що тебе не розуміє або що ти його, російськомовного, не поважаєш тощо.

Український народ, вся його свідомі частини чинить опір інерції асиміляції. Постає питання: хто – кого? Гостро постала проблема *духовного самоствердження*, яке здійснюється у повсякденному спілкуванні українців рідною мовою. Наше духовне самоствердження не в тому, щоб представників різних діаспор в Україні або громадян нашої держави змусити говорити українською мовою, нею здійснювати свою духовну творчість, а в тому, щоб ми самі й говорили і творили рідною мовою. Державність української мови забезпечує однакове знання української мови всіма громадянами і створює умови, яких за часів імперії у нас не було: у своїй країні ми можемо до всіх громадян говорити своєю мовою. Перехід усієї іншомовної діаспори на українську мову залежить від взаєморозуміння та поваги до України.

Нещодавно голова Верховної Ради України В. Литвин заявив, що “мова – це конкуренція, і перемагає конкурентоспроможна мова”^{*}. Ми рішуче проти цього твердження. Між мовами немає конкуренції. Є конкуренція політична, є імперські зусилля асимілювати інші народи у своєму культурному і духовному просторі на зразок сучасних закликів створення „єдиного русского пространства”.

Ми закликаємо всіх українців в усіх ситуаціях серед громадян України активно використовувати рідну мову, тобто українську, а не шукати більш конкурентоспроможну, хоч і чужу, не оголошувати цю чужу рідною всупереч істині. Ми просимо всіх громадян України сприяти національному самоствердженню українців. Обравши Україну своєю Батьківщиною, кожен належить до єдиної з українцями політичної нації – української.

Тож шануймо та плекаймо українську мову, українську духовність не в деклараціях, тим паче, не в претензіях до когось, а в повсякденному спілкуванні.

Це питання національної гідності. Не опускаймо її.

Це питання державотворчості. Не припиняймо її.

І тоді буде славною Україна! А українці і всі, хто з ними, будуть її героями.

^{*} Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://for-ua.com/politics/2011/10/10/191620.html>.

ЗАЯВА
I Всеукраїнської науково-практичної та громадсько-політичної
конференції
“Про необхідність подолання
антиукраїнських мовних штампів часів імперії”

Імперська мета завжди полягає в асиміляції підкорених народів у масі титульного етносу. Принаймні до цього прагнула радянська імперія. Крім грубого насильства, активно використовувалася пропаганда, яка запускала спеціально вироблені мовні штампи. У незалежній Україні ці штампи продовжують побутувати і спотворювати свідомість українців.

Одним з діючих і сьогодні антиукраїнських мовних штампів, які залишилися з минулого, є вираз „російськомовні українці”. При цьому – це не просто ті українці, які володіють цією мовою, а така собі категорія українців, яка етнічно відрізняється від звичайних, україномовних українців. Завдяки такому штампі піднімається питання про захист їх російськомовних прав і про боротьбу проти українізації, тобто заходів щодо того, щоб українці знали українську мову, володіли нею і користувалися. Ця боротьба переростає в боротьбу проти україномовності українців. Ті, хто дуже послідовно користується українською мовою, оголошуються націоналістами.

Підкріплює руйнівну дію цього штампі інший – про рідну мову. Оголошується, що рідна мова може бути обрана. У тому числі батьками. Якщо вони вдома говорять російською, значить це і є рідною мовою дитини. За визначенням рідною мовою російськомовних українців є російська. А тому навертання їх до української є агресією, витісненням рідної мови нерідною. Порушення прав на рідну мову, – так імперія захищає свої здобутки: результати зросійщення. При цьому не береться до уваги право українців знати свою рідну етнічну мову, скинути із себе ярлик і російськомовного, і зросійщеного.

Усе це здійснюється на фоні ще одного штампі – про слабшу розвинутість української мови порівняно з російською. Логічно вибрати сильнішу, велику та могутню. Сьогодні високопосадовці України заявляють, що треба прийняти конкуренцію мов, і нехай переможе сильніша. При цьому ігнорується той факт, що рідна етнічна мова будь-якого народу в його житті поза конкуренцією. Без неї він втрачає свою національну ідентичність. А боротьба відбувається не між мовами, а між народами і державами, кожні з яких або захищають від агресора свої інтереси до “останнього патрона” або здаються на милість переможців.

Учасники конференції вважають за потрібне створити висококваліфіковану комісію з дослідження й розроблення рекомендацій щодо подолання антиукраїнських мовних штампів, які залишилися з минулого або створюються в сучасних умовах. Комісія має підготувати доповідь про результати роботи до наступної науково-практичної конференції, яку доцільно провести через рік.

СУСПІЛЬСТВО І МОВА: СОЦІОКУЛЬТУРНІ ВИМІРИ

Матеріали

*I Всеукраїнської науково-практичної та громадсько-політичної конференції
м. Запоріжжя, 14–15 жовтня 2011 р.*

Редактор Л.О. Кремпова
Технічний редактор Л.О. Кремпова
Художній редактор С.О. Сисоєв

Підписано до друку 20.03.2012.
Формат 60×84/16. Папір офсетний. Друк ризографний. Гарнітура Times.
Обл.-вид. арк. 4,09. Тираж 300 пр.

Надруковано у видавничому центрі ЗОО ВУТ “Просвіта” ім. Т. Шевченка
м. Запоріжжя, вул. 40 років Радянської України 86 а, прим. 56
тел.: 0612-224-66-00; 098-436-23-63
за сприяння Класичного приватного університету (м. Запоріжжя)
в особі ректора Віктора Огаренка
та Товариства української мови в особі Віри та Богдана Боднаруків (м. Чикаго, США).